Kõigi maade proletaarlased, ühinege!

SIRP JA VASAR

10

EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUMI, KIRJANIKE LIIDU, KUNSTNIKE LIIDU JA HELILOOJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

REEDEL, 10. MÄRTSIL 1967. A. XXVII aastakäik

Informatsiooniline teadaanne Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee V pleenumi kohta

Tallinn, 3. märtsil (ETA). Tallinnas lõppes täna kaks päeva kestnud Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee V pleenum.

Pleenumil arutati järgmisi küsimusi:

1. Tööst juhtivá kaadriga vabariiklikus parteiorganisatsioonis.

2. Vabariikliku parteiorganisatsiooni ülesanded seoses ettevalmistustega Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäevaks.

Ettekandega esimeses päevakorraküsimuses esines EKP Keskkomitee esimene sekretär J. KÄBIN.

Läbirääkimistel võtsid sõna EKP Harju Rajoonikomitee esimene sekretär H. ILVES, EKP Tallinna Linnakomitee esimene sekretär V. VÄLJAS, Eesti NSV Teaduste Akadeemia president J. EICHFELD, EKP Kohtla-Järve Linnakomitee esimene sekretär J. LÜLLEMETS, Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu esimees P. NEEROT, EKP Narva Linnakomitee esimene sekretär J. VOLKOV, Eesti NSV Rahvakontrolli Komitee esimees O. MERIMAA, EKP Rakvere Rajoonikomitee esimene sekretär R.-P. KEER, Eesti NSV Kunstnike Liidu esimees J. JENSEN, Tartu näidissovhoosi direktor A. RÜÜTEL, NLKP Keskkomitee parteiorganisatsioonilise töö osakonna sektorijuhataja K. LEBEDEV, Eestimaa LKNÜ Keskkomitee esimene sekretär R. POLLIMAN, Läänebasseini Kalatööstuse Peavalitsuse Eesti Kalatööstuse Tootmisvalitsuse juhataja V. TENOSAAR ja EKP Tartu Linnakomitee esimene sekretär V. MEISTER.

Seejärel kuulati ära sm. Käbini lõppsõna.

Ettekandega teises päevakorraküsimuses esines EKP Keskkomitee teine sekretär A. VADER.

Läbirääkimistel võtsid sõna: EKP Kingissepa Rajoonikomitee esimene sekretär E. RAND, Tallinna Linna TSN Täitevkomitee esimees J. UNDUSK, EKP Keskkomitee liige P. ROVNÕI, Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu sekretär A. KELLO, EKP Tartu Rajoonikomitee esimene sekretär I. VAHE, Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riikliku Kirjastuskomitee esimees L. KAIK, Eesti NSV kultuuriminister A. LAUS ja EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi direktori asetäitja R. MAJAK.

Läbiarutatud küsimustes võeti vastu sellekohased otsused.

JUUBELI AASTAL 50

Portselanimaalija Silja Peebo

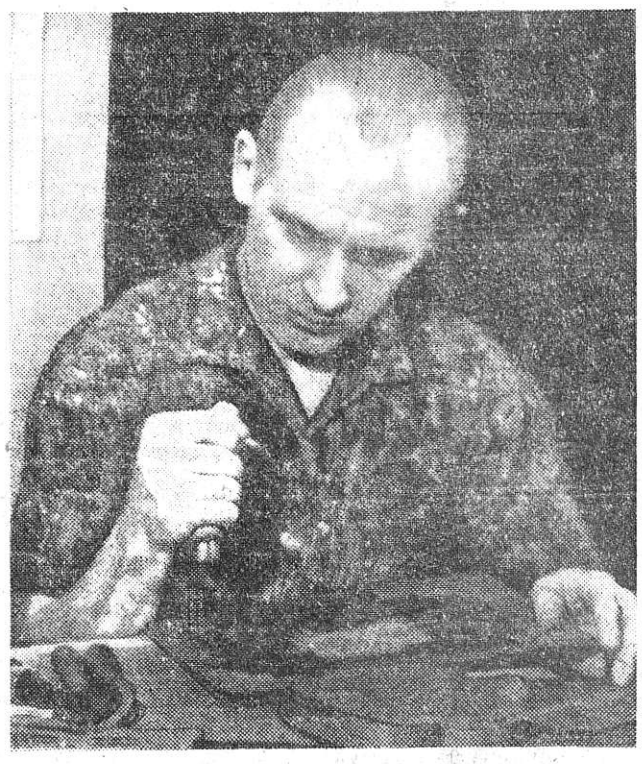

Nahkehistööde kuldaja Heinz Tagaväli

Märgiga KFK

Dekoratiivkudumise ateljee kangur Linda Õun

Eesti Kunstifondi Kunstitoodete Kombinaat astus Suure Oktoobri juubeliaastasse 1 925 000-rublase tootmisplaaniga, mille viivad ellu 600 töötajat metall- ja nahkehistööde, keraamika, puitmustertööde, dekoratiivkudumise, tekstiili ja dekoori erialal. Kombinaadil on keskelt läbi miljon tarbijat aastas. Ettevõtte kunstinõukogu vaatab aastas läbi ca 7500 kavandit.

Käesolev aasta on eriti vastutusrikas, sest täita tuleb suuri kujunduslikke tellimusi dekoratiivkunsti valdkonnas. Esmajoones NSV Liidu Rahvamajanduse Saavutuste Näituse peapaviljoni keskse saali kujundus M. Pleesilt, A. Viilupilt ja A. Peegilt, niisamuti kultuuripaviljoni kujundus, mille loomisest võtavad osa kunstnikud N. Mei, A. Viilup ja A. Peek. Mõlemad lahendused peavad valmima k. a. 1. maiks.

Kunstitoodete Kombinaadile on usaldatud veel huvitav loominguline ülesanne: kujundada juubelipidustusteks Moskvas Krimmi väljak Sadovaja ringteel. Sadovaja tähtsamad punktid on kujundamiseks välja jagatud kõikidele liiduvabariikidele. See on suur dekoratiivkunsti paraad, kus iga vabariik annab linnakujunduse alal oma parima. Eesti NSV-d esindava ansambli loomisel kasutame kõiki kaasaegse dekoratiivkujunduslikku kunsti saavutusi. Töö on praegu kavandamisjärgus ja tõotab huvitavat lahendust.

Vabariigi piires on tähtsaim Eesti NSV Rahvamajanduse Saavutuste Näituse kujundus Pirita tee näituseväljaku viies paviljonis, mis peab valmima tänavu juunis. Hiljem kujundatakse juubeliväljapanekuiks laululava-alused ruumid.

Neile põgusalt kirjeldatud tähtsamatele juubeliaasta ülesannetele lisandub veel kümneid teisi. Viiskümmend asutust, ettevõtet ja kultuuriüritust saavad Kunstitoodete Kombinaadi vahendusel oma kunstilise näo.

Tavalisest suuremad ja vastutusrikkamad on juubeliaasta kohustused ka mälestusesemete väljalaskmisel. Suveniire kõikidelt tarbekunsti aladelt toodame tänavu miljoni rubla väärtuses. Nõudmine ületab meie pakkumise, sest kõik see, mis põhineb meie rahvuslikel kunstitraditsioonidel ning on saanud meie kunstnike loomingus kaasaegse otstarbe ja näo, on omapärasena, ainult meile omasena hinnas ka teiste rahvuste silmis. Mida uut on käesoleva aasta suveniiritoodangus? Oleme kavandanud ja valmistanud ligikaudu 60 eri kujundusega suveniiri, mis on pühendatud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni juubelile. Suveniirid kajastavad neid ideid, mõtteid ja sümboleid, mida kätkeb endas kuulsus- ja teguderikas ajavahemik 1917—1967.

Kõikide ülesannete edukas täitmine on loovate ja teostavate meistrite kätes, mis kakskümmend aastat on arendanud meie kunstitööstust, pisiettevõtteist kasvatanud tüseda profiiliga kombinaadi, mille toodetest peetakse lugu kõikjal. Kombinaat on esinenud mõnekümnel välismaisel ja ligemale sajal kodumaisel näitusel. Meie toodangut on eksponeeritud Addis Abebas ja New Yorgis, Brüsselis ja Tokios ning mitmel pool mujal. Nüüd seisab ees Montreal, kus me ei piirdu enam valikkoguga, vaid kuhu saadame müügitoodangut ca 100 000 rubla väärtuses.

Need vilunud käed on garantiiks margile KFK kõikidel tarbe- ja dekoratiivkunsti erialadel ning annavad parima ka juubeliaasta toodangu kordaminekuks.

Arved Kruusi,
Kunstitoodete Kombinaadi peakunstnik

KUNSTI- JA KULTUURIPÕLLUL TÖÖTAJAD SAADIKUKANDIDAATIDEKS

Kohalike valimiste käigus on esitatud ja kinnitatud saadikukandidaatideks sajad kunsti- ja kultuurialal töötajad. Peale nende, keda juba eelmises numbris on mainitud, on saadikukandidaatideks registreeritud veel Tallinnas — RAT «Estonia» ooperisolist Aino Külvand, V. Kingissepa nim. TRA Draamateatri direktor Hugo Murre ja näitleja Salme Reek, Tallinna Muusikakooli direktor Heino Rannap, Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri näitleja Irina Savuskan, Tallinna Linna TSN TK Arhitektuuri ja Planeerimise Valitsuse juhataja asetäitja Henn Roopalu, filmistuudio «Tallinnfilm» režissöör Elbert Tuganov, M. Gorki nim. Tallinna Raamatukogu metoodik Helgi Peeba, J. Tombi nim. Kultuuripalee direktor Friedrich Suur, Tallinna peaarhitekt Dmitri Bruns, Eesti NSV Kultuuriministeeriumi Kunstide Valitsuse juhataja Vambola Markus, Tallinna kultuuriülikooli direktor Luule Mikk, RPI «Eesti Projekti» peaarhitekt Lorenz Haljak, Tallinna Kalinini rajooni kultuurimaja juhataja Nikolai Matjuško, Raadio ja Televisiooni Komitee väliskommentaator Albert Käär, Eesti NSV Riikliku Kunstiinstituudi dotsent Evi Luppe ja Eesti NSV Riikliku Noorsooteatri näitleja Linda Rummo.

Ja nüüd mujalt vabariigist. Tartus ja Tartu rajoonis — Etnograafiamuuseumi elatusalade ja rahvakunsti osakonna juhataja Arved Luts, tarbekunstnik-keraamik Maia Koolberg, RAT «Vanemuise» näitleja Milvi Koidu, skulptor Endel Taniloo, Tartu linna kultuuriosakonna juhataja Elvi Alekand, Tartu Muusikakooli viiuliõpetaja Linda Riiner, linna ehitus- ja arhitektuuriosakonna juhataja Heino Reissar ja Tartu Rajooni TSN Täitevkomitee kultuuriosakonna juhataja Robert Noobel. Pärnu linnas ja rajoonis — linna keskraamatukogu juhataja Ilme Kallasmaa, Pärnu Linna TSN Täitevkomitee kultuuriosakonna juhataja Ilmgard Palu, linna ehitus- ja arhitektuuriosakonna juhataja Arpad Andreller ja Suurejõe maakultuurimaja juhataja Erna Saabas. Valga rajoonis — raamatukogu juhatajad Helju Riik ja Elga-Alide Ainvere. Hiiumaa rajoonis — rajooni kultuuriosakonna juhataja Liivi Võsa ja Palade raamatukogu juhataja Linda Hanspiik. Rapla rajoonis — kultuuriosakonna juhataja Liidia Liiv. Kohtla-Järve linnas ja rajoonis — peaarhitekt Hain Toss, 1. linnaraamatukogu juhataja Asta Pangsepp, Põlevkivi Instituudi teaduslik-tehnilise raamatukogu juhataja Lidia Andrejeva, rajooni kultuuriosakonna juhataja Raimond-Anton Hindpere. Soonurme raamatukogu juhataja Koidu Leppik ja Toila külaraamatukogu juhataja Heli Darzins. Viljandi linnas ja rajoonis — linnaraamatukogu juhataja Elvi Ilves, peaarhitekt Ülo Stöör, Viljandi Kultuurharidustöö Kooli direktor Jaak Moks, «Ugala» näitleja Leila Kalmet, kultuurimaja direktor Vahur Käär ja Suislepa kultuurimaja direktor Virve Kresla. Kingissepa rajoonis — Taritu raamatukogu juhataja Õie Põld. Harju rajoonis — kultuuriosakonna juhataja Helmi Kurba. Võru rajoonis — Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumi direktor Aleksander Krull ja Navi külaraamatukogu juhataja Silvi Himma. Jõgeva rajoonis — rajooniraamatukogu juhataja Hilja Toome ja Paide rajoonis — Päinurme raamatukogu juhataja Ottilie Kadak.

AUTASUSTAMISI

● Kauaaegse viljaka töö eest eesti nõukogude muusikakultuuri arendamisel ja seoses kaheksakümnenda sünnipäevaga autasustas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium Eesti NSV rahvakunstnikku professor Heino Ellerit aukirjaga.

● Seoses viiekümnenda sünnipäeva ja 25-aastase lavategevuse juubeliga ning teenete eest teatrikunsti alal ja eesti rahvaloomingu populariseerimisel autasustati V. Kingissepa nim. TRA Draamateatri näitlejat Laine Mesikäppa Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirjaga.

● Kauaaegse kohusetruu töö eest ja seoses vanaduspensionile minekuga autasustati trükikoja «Ühiselu» vanemraamatupidajat Linda Peret Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riikliku Kirjastuskomitee aukirjaga.

● Laitmatu töö eest Eesti NSV Kultuuriministeeriumis autasustas ministeerium Naima Kippelit aukirjaga.

● Viiekümnenda sünnipäeva puhul ja kauaaegse kohusetruu töö eest autasustati kirjastuse «Eesti Raamat» korrektuuriosakonna juhatajat Veera Tuid Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riikliku Kirjastuskomitee aukirjaga.

● Pikaajalise ning viljaka töö eest RAT «Vanemuise» kunstilises koosseisus autasustati orkestrant Pendo Saarnet ja näitleja Paul Maivelit Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirjaga.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi SEADLUS

sm. T. Randviirule Eesti NSV rahvakunstniku aunimetuse andmise kohta

Väljapaistvate teenete eest eesti nõukogude teatrikunsti arendamisel anda Riikliku Akadeemilise Ooperi- ja Balletiteatri «Estonia» balletisolistile Tiiu Aleksandri t. Randviirule Eesti NSV rahvakunstniku aunimetus.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees A. MÜÜRISEPP

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär B. TOLBAST

Tallinn, 6. märtsil 1967

Eesti NSV rahvakunstnik Tiiu Randviir sündis 8. III 1938. a. näitleja perekonnas. Üheaegselt keskkooliga õppis ta Tallinna Koreograafiakoolis, mille lõpetas 1955. aastal. Edasi järgneb töö RAT «Estonias», kus ta tantsib peaosi ballettides «Luikede järv», «Raimonda», «Esmeralda», «Uinuv kaunitar», «Mere kaldal», «Rigonda», «Kõue rada», «Kivilill», «Tuhkatriinu», «Romeo ja Julia», «Medeia» jmt. Tiiu Randviirule kuulub oluline osa ka eesti algupärase balletikunsti arengus (peaosad E. Kapi «Kullaketrajates» ning E. Tambergi «Ballettsümfoonias» ja «Poisis ja liblikas»). Eeltoodud loetelugi näitab, et Tiiu Randviir on avara loomingulise diapasooniga ning mitmekülgsete võimetega tantsijanna.

Sageli on Tiiu Randviir esinenud väljaspool koduvabariiki — Moskvas, Leningradis, Jerevanis, Irkutskis ja mujal; teenitud kiituse on tema kunst leidnud Soomes, Šveitsis, Prantsusmaal, Indias ja Nepaalis.

E. Vilde kolhoosi kirjandusauhind Mats Traadile

E. Vilde nimelises kolhoosis toimus 4. märtsil, kirjaniku 102. sünni-aastapäeval, pidulik aktus kolhoosi poolt väljapandud iga-aastase kirjandusliku auhinna üleandmiseks mulluse parima maa-ainelise teose autorile. Žürii, kuhu kuulusid I. Bork, O. Jõgi, M. Kalda, R. Keer, L. Kondel, A. Lepasaar (žürii esimees), H. Nurkse, mõistis seekord preemia vääriliseks Mats Traadi.

Auhinna andmisel võeti arvesse laureaadi kirjanduslikku minevikku — M. Traadilt varem ilmunud rohkeid statuudi alla mahtuvaid luuletusi — ja tulevikku, sovhoosielu kujutavat romaani, mis on esialgu käsikirjas, esmajoones aga siiski olevikku — 1966. aasta numbrit kandvat lühijuttude kogu «Koputa kollasele aknale». Jooksev kriitika ei tervitanud seda teost mäletatavasti mitte superlatiividega. Ometi pole kahtlust, et preemia läks õigele mehele. M. Traadi juttudel on kvaliteete, mis teevad need märgatavaks mitte ainult maa-ainelise, vaid üldse praeguse lühiproosa tagapõhjal.

Viimasel ajal on ilmunud üsna palju luulet ja proosat, milles linnatülgastuse all enam või vähem siiralt kannatav kirjanik ennast looduses ning «terves maamiljöös» välja elab. Niisugused kosutusmatkad mõjuvad siiski natuke sedamoodi nagu ravim etiketiga «välispidine» — maheda salvi või tinktuurina. Eriti kui võrrelda teistsuguse, paraku harvaks jäänud käsitlusviisiga, kus autor tunneb ennast maa-ainestikus niivõrd koduselt, enesestmõistetavalt, et tal ei tule ettegi hakata ülistama maaelu hüvesid ega eksponeerima kümnete meetrite viisi mere-, kadakanõmme- jms. panoraame *à la* «Tallinnfilm». Hästi tuntud aine on M. Traadile õieti ainult lähtematerjaliks, millelt ta asub ründama tõsiseid, hoopiski mitte ainult maaelule omaseid probleeme. Illusioonidest tulvil elluastujate proosalised maandumisraskused, «tohutu soov teha midagi progressiivset» põrkamas vastu argipäeva sadu nüristavaid pisitoiminguid, unistused ja tegelikkus neutraliseerimas teineteist, optimaalse töö otsingute ja hädavareslikkuse dialektika, konservatiivsuse, elu sisutuse nooruslik eitamine realiseerumas kas või narrideks vasikatempudeks. Ja palju muud mõtlema virgutavat.

Mats Traadi proosalauseile on omane, kuigi veel mitte alati ja igal pool, see tagasihoidlik sarm ning veenmisjõud, see «stiilitu stiil», mis ei hajuta, vaid koondab tähelepanu sellele, mida kirjanikul on öelda.

Maie Kalda

TALLINNA ÜLIKOOL
Akadeemiline Raamatukogu

MOSKVA NÄITUSESAALIDES

KUZNETSKI MOSTIL

Moskva on erakordselt dünaamiline linn. Alles sügisel monteeriti pealinna esindusmagistraalile Kalinini prospektil uute hoonete esimeste korruste sõrestikud, ning praegu hakkab juba ilmet võtma Euroopa üks suurejoonelisemaid arhitektuuriansambleid. Meeldejääva mulje jättis väliskirjanduse raamatukogu äsja valminud hoone.

NSVL Kunstnike Liidu näitusesaalides Kuznetski Mostil oli parajasti käsil üleliidulise noorte kunstnike näituse eksponaatide paigaldamine. Näituse külastamine enne selle avamist on omaette põnev elamus. Etiketid pole veel oma kohtadele kinnitatud, paljud virnadesse laotud maalid ootavad oma saatust — kas leidub neile seinal kohta? Säärase anonüümse näitusega tutvumisel nihkuvad üksikud tööd nagu tagaplaanile, hakkad eraldama koolkondi, rühmitusi, tabama vähehaaval näituse üldist atmosfääri. Toimub omamoodi ristsõnamõistatuse lahendamine, ühes saalis avastad leedulasi, teises grusiinlasi ja suure rõõmuga ka meie vabariigi eksponaate.

Väljapanek pole eriti suur, žürii tegi range ja näib, küllaltki kindlapiirilise valiku. Igatahes naturalistlikke, illustratiivseid maale või graafilisi lehti näitusele peaaegu ei pääsenud, samuti mitte viimase moekarje mannetuid imitatsioone. Näitusel peremehetseb tõsine kunst ja ekspositsioon jätab ülatavalt tõsise ning küpse mulje. Valitsevad kõrge professionaalne kultuur, hea maitse ja mõõdutunne — omadused, mis noorte kunstnike näitustel eriti rõõmustavad. Samas mõjub aga näituse üldine suunitlus esimesel hetkel erinevalt sellest, mida oleks oodanud. Meie vabariigi noorte kunstnike näitus pakkus sootuks teistsugust pilti. Kui püüda lühidalt formuleerida peamist, mis Kuznetski Mostil ekspositsiooni ilmet määrab, siis võiks ütelda, et see püüab esmajoones ümber hinnata traditsioone. Ta ei raja uusi teid, vaid taotleb kontakti loomist mineviku progressiivsete kunstinähtustega, mis aitaksid ületada stereotüüpe ja šabloonilisi lahendusi.

Paistab, et kunstipärandis eelistatakse esmajoones rahvakunsti traditsioone ja sellel põhinevat 20. saj. algul kujunenud rahvusromantilist suunda, ning selle kõrval Cézanne'i, kelle mõju noortele on hämmastavalt suur. Noori ei rahulda enam harjumuslik, loodusvorme imiteeriv, sisu suhtes neutraalne vormikäsitlus. On väga iseloomulik, et varasematel aastatel avaldus kaasaegsus peamiselt teemade ja süžeede valikus. Võis ju märgata, et näiliselt väga tänapäevalik maal, millel olid kujutatud terasevalajad või kaevurid, mõjus vanamoeliselt, kuna pildi ülesehituses, rütmilises organiseerimises ei olnud tunda kaasaja pingelist, aktiivset elutunnetust. Selle kohta kirjutas E. Põldroos vägagi veenvalt, et säärase sisu suhtes neutraalne vormisüsteem teenis omal ajal edukalt ka reaktsioonilisi jõude rahvavaenulike ideede propageerimisel.

Pöördumine rahvusliku traditsiooni poole ei tähenda sugugi ainult huvi rahvusliku ainestiku vastu. See pole ka koketeerimine rahvusliku olustiku väliste tunnustega, nagu oleme näinud mõnedel varematel vabariiklikel näitustel. Siis kujutati rahvariietes neidusid, maaliti hoolikalt ornamenti tanudel ja seelikutel. Noorte taotlused on hoopis teistsugused. Nad püüavad tungida ajalooliselt väljakujunenud vormisüsteemide sügavustesse, mis loovad rahvakunsti parimatele näidetele omase monoliitse terviku. Meie vabariigi kunst elas selle protsessi üle mõni aasta tagasi, kui näiteks V. Tolli, P. Ulas, H. Eelma ja mitmed teised pöördusid Kr. Raua traditsioonide poole. Just Kristjan Raud suutis tabada etnograafilises talurahvakunstis seda pisut robustset, vahetut, jõulist vormikõnet, mis andis eesti rahvakunstile tema stiililise ühtsuse. See aitas ka eespool nimetatud noortel kunstnikel jõuda kaasaegsuse ja rahvusliku traditsiooni ühtsuseni, muuta vorm sisukaks, väljenduslikuks.

Venemaa noorte kunstnike loomingus on see tendents märgatav esmajoones ikoonimaali traditsioonide aktiivsel rakendamisel maalide ülesehituses, koloriidis. Väga paljudes töödes võib näha vene rahvapiltide («lubok») kompositsioonivõtete jäljendamist, kus domineerib naiivsevõitu rahvapärane stilisatsioon, kohmakalt-groteskne, pinnaliselt dekoratiivne käsituslaad.

Pole juhus, et noorte kunstnike seas on väga populaarsed niisugused maalijad, nagu Rjabuškin, Kustodijev, Petrov-Vodkin. Rjabuškini iseloomulikud väärikad habemikud-linnakodanikud ja pikkades kuubedes talupojad on üle tulnud paljude noorte kunstnike maalidele. Noori kunstnikke on samuti innustanud Kustodijevi kirev «prääniku-line» laadamiljöö. Eriti armastatud on aga Petrov-Vodkin. Viimase töödele karakteerne ikoonilik ümardavate või geometriseeritud värvipindade harmoonia või jällegi omamoodi «kosmiline» ruumikäsitlus on kooskõlas noorte püüdlustega.

Kui Venemaa noorte kunstnike peamine tähelepanu on nihkunud rahvakunstile ja rahvakunstist lähtuvale rahvusromantilisele suunale, siis Gruusia noored toetuvad keskaegsetele seinamaalingutele, miniatuuridele ja veel praegugi tegutseva rahvusromantilise suuna esindaja Gudiašvili loomingule. Siin domineerib soe pruunikas värvigamma, traditsiooniline rahvuslik olustik. Armeenia noored on vabanenud nende suure kunstniku Sarjani mõju alt. Senine värvide kirevus ja «päikesepaiste» on asendunud suursuguse miniatuurmaali traditsioonidest lähtuva värviharmooniaga. Noored leedulased aga rajavad oma maalide koloriidi etnograafilistelt vaipadelt laenatud pehmetele, küllastunud värvikooskõladele, graafika võtab aga endiselt eeskuju leedu rahvapiltidest.

Märgitud tendentsid lubavad väita, et praegu toimub noorte kunstnike loomingus rahvuslike koolkondade kujunemine, vabanemine akadeemilisest šabloonist. Ehkki on vara rääkida individuaalsete käekirjade ja maneeride rikkusest, siis erinevate suundade tekkimisest küll.

Pole samuti raske mõista, miks Cézanne on muutunud paljude noorte ebajumalaks. Õigemini mitte Cézanne üksi, vaid ka vene sesannistid Maškov, Kontšalovski, Lentulov jt. Cézanne on tegelikult selleks lähtepositsiooniks, millest hiljem arenevad välja erinevad 20. sajandi kunstivoolud. Cézanne käsitles maali kui kunstilist tervikut, ta püüdis vabaneda loodusvormide diktaadist, tahtis neid allutada maaliteose sisemisele loogikale. Tema eeskujul ületasid paljud kunstnikud motiivi passiivse matkimise. Cézanne arendas välja aktiivselt-kujundava suhtumise natuuri ja tema koolkond nõuab eseme modelleerimist värviga, illusoorsele kolmedimensioonilisusele ta vastandas kahedimensioonilise pildipinna ühtsuse, sealjuures aga andis esemetele plastilise ümaruse ja selguse. Loodusvormide välise tõepärasuse asendas Cézanne nende sisemise struktuuri geomeetrilise loogikaga. Cézanne'i eeskuju tõi noorte kunstnike loomingusse tõelise maalikultuuri, loodusvormide dekoratiivsete omaduste avastamise.

Kui siin oli peamiselt juttu maalikunstist, siis sellepärast, et näitusel domineeris maal — skulptuur ega graafika ei suutnud niisama reljeefselt uusi suundi väljendada.

Näituse kirjeldatud suundades peitub samas ka teatud piiratus ja sisemine vastuolulisus. Paljude maalide range arhitektoonika on nagu tagaplaanile surunud vahetu loodusetunnetuse, kunstnikud pole suutnud leida õiget kooskõla motiivi karakteri ja pildi sisemise loogika vahel. Cézanne'i mõju tõi kaasa omamoodi natüürmortliku, staatilise käsitluslaadi. See ei avaldunud ainuüksi natüürmortide, interjöörivaadete rohkuses näitusel, vaid ka suurte temaatiliste maalide figuuride tardunud frontaalsuses, kompositsiooni geometriseeritud ülesehituses.

Näituse puuduseks ongi vähene kaasaegne kõla sisus kui ka vormis, ta on oma olemuselt retrospektiivne. Väljapanek tõestas, et vormi aktiviseerumine hakkab oluliselt mõjutama teoste sisu. Sajandi alguse maalile omane rahvalik tüübistik tingis ajaloolis-revolutsioonilise teema käsitlusel Oktoobrieelse perioodi eelistamist. Kustodijevi ja Petrov-Vodkini eeskuju soodustas olustikumaalis vana, konservatiivse olustiku rõhutamist. Kujutatakse vene taluelamu sisemust voodiga, millele on laotud patjade virn, kirevate sitsist aknaeesriietega, portjääridega ustel; tardunult poseerivad frontaalsed figuurid nagu jaataksid kangekaelselt vene küla kivistunud olustikku.

Gruusia maalikunstnikud maalivad vaimustatult külaelamut musta rüüsse mähitud vana naisega ja külapottsepa valmistatud suitsunud savinõudega. Sellistes töödes lööb läbi mingi edvistamine etnograafiliste detailidega, mineviku vastandamine kaasajale, või pigem mineviku tunnuste kramplik otsimine kaasajas. Cézanne'i mõju avaldub sageli troostitute kööginurkade mahamaalimises, kusjuures on hoolsalt loetletud kõik pisiesemed, alates valamust kuni veevärgi ja gaasijuhtme inetute torudeni.

Tee tõeliselt kaasaegse kunsti juurde on okkaline ja keerukas, milles veenab järjekordselt ka üleliiduline noorte kunstnike näitus. Samal ajal sisendab ta optimismi, mida tekitab ergas otsiv vaim, edasiliikumise püüdlus. Mis puutub meie vabariigi väljapanekutesse, siis need vähesed maalid, graafilised lehed ja skulptuurid, mis selle piiratud ekspositsioonipinnaga näitusele pääsesid, ei tee meie kunstile häbi. Ometi ei suuda nad anda pilti neist suundadest ja tendentsidest, mis meie noorte kunstnike viimase aja loomingus valitsevad. Näib, et žürii väga teadlik ja kindlatele esteetilistele positsioonidele toetuv valik annab väljapanekule ühtsuse, kuid samas raskendab nende mitmepalgeliste nähtuste tundmaõppimist, mis noorte kunstnike teostes esinevad. Käesolev põgus ülevaade fikseerib ainult esimesi muljeid näitusest, mis pakub materjali põhjalikele analüüsidele.

BEGOVAJA TÄNAVAS

Noorte kunstnike näituse kõrval pakkus palju huvitavat ka Moskva monumentalistide näitus Begovaja tänavas. Siin on eksponeeritud viimastel aastatel loodud tähtsamate monumentaal- ja dekoratiivkunstiteoste maketid, kavandid ja materjalis fragmendid. Kuna kunstide sünteesi küsimused on väga aktuaalsed ka meie vabariigis ja monumentaalkunsti arenguprobleemid tulevad kindlasti arutamisele Eesti NSV Kunstnike Liidu eeloleval kongressil, oli Moskva kunstnike kogemustega väga õpetlik tutvuda.

Näituse eksponaate võib tinglikult liigitada kahte rühma. Esimesse kuuluvad hoonete välisseinte ja interjööride hiiglaslikud mosaiikpannood. Siin esineb šablooniline sümbolite sortiment, mis mõnede kunstnike ettekujutuses peegeldavad kaasaja tehnika ja teaduse olemust, inimkonna progressi. Nendel pannoodel on kujutatud gigantsed kosmonautide või terasevalajate figuurid koos sputnikute, rakettide või masinate osadega. Võimutsevad üleinimlikud mastaabid, väline paatos, naturalistlik vormikäsitlus, mida on püütud varjata paksude kontuurjoonte vedamisega. Koloriitse näitena võiks tuua gigantse mosaiikpannoo Balakovo keemiakombinaadi kultuuripalee mitmekorruselise hoone otsaseinal.

Sageli esineb interjööride ja välisseinte ülekoormamist monumentaal- ja dekoratiivkunsti elementidega. Seda võib märgata Kaluugasse ehitatud K. Tsiolkovski memoriaalmuuseumi kujunduses. Mida siin kõike pole! Mosaiikpannood, sgrafiitotehnikas seinamaalingud, metallist reljeefid jne. Illustratiivne monumentaalkunst hakkab nagu asendama muuseumi ekspositsiooni, muutub peamiseks visuaalseks aktsendiks.

Märksa suuremat huvi pakuvad kavandid ja materjalis teostatud fragmendid, mille autorid otsivad kunstide sünteesi loomisel uusi teid. Väga omapäraselt on lahendatud freskotehnikas seinamaal Omski naftatöötlemise tehase kultuuripaleele (autorid B. Talberg, V. Guštšin, L. Tjulenev), mis katab suurt saaliseina laest põrandani vaibalikult käsitletud pannooga ja milles on omapäraselt sulatatud Mehhiko monumentaalmaali ning vana-vene kirikute freskode traditsioonid. Väga ilmekad on detailid, kunstnikud ei karda lülitada freskosse noorte teadlaste hiiglaslikke portreefiguure, mis sugugi ei lange välja seinamaalingu dekoratiivsest tervikust. Julge, ruumilisust taotlev detailide modelleerimine ei satu vastuollu seinamaalingu pinnalisusega, kuna «ruum» on rangelt surutud kahe tingliku paralleelse tasapinna vahele. Väga ilus on maalingu pruunikasbeež koloriit sellesse paigutatud rohekashallide fragmentidega.

Paljud monumentalistid eksperimenteerivad pingeliselt erinevate materjalide dekoratiivsete omaduste väljaselgitamiseks. Edukalt kasutatakse kipsreljeefi, kuid hoopis erinevalt 40—50-ndatel aastatel levinud naturalistlikust laadist, ja see tõestas, et viga polnud materjalis, vaid selle käsituses. Omapäraselt pehmelt ümardavaid pindu ja teravaid kontuure varieerides saavutavad kunstnikud huvitavaid dekoratiivseid efekte. Heaks näiteks on A. Tšaltokjani kipsist reljeef Moskva «portselani majale». Värvilist, sinakashalli tsementi, millesse on lülitatud mosaiikfragmendid, kasutasid G. Dervis, A. Šteiman ja E. Šteiman Moskva krematooriumi kolumbaariumi välisseina kujunduses. Erakordselt tugeva dekoratiivse mõju saavutasid L. Polištšuk ja S. Štšerbinina oma mosaiikides NSV Liidu paviljonile Genua näitusel. Roostevabast terasest läikivad lindid eraldavad üksikuid mosaiikpindu, mis on mustast läikivast antratsiidist, hallist graniidist ja valgest marmorist, luues suursuguse tonaalse kooskõla.

Mõned reljeefid on valmistatud taotud vasest või keevitatud plekipindadest. On huvitav, et paljud kunstnikud rakendavad vene kunstile traditsioonilist puunikerdust. Ilmselt on siin suunda andnud paar aastat tagasi toimunud vana-vene puuskulptuuri näitus. Just seal esitatud geometriseeritud robustsed puuskulptuurid, mitte aga sajandivahetuse suvemajade ja külaelamute väiklased nikerdused on innustanud kunstnikke. Nii teostas L. Sošinskaja ümmargusest puust kilbid Moskva restoranile «Turist», millele on eeskujuks olnud vanad gravüürid ja rahvapildid. Toredad on Gubkini-nimelise instituudi söökla rahvalikud nikerdatud reljeefid (autor I. Botškova) jmt.

Kunstnikud üldistavad ja stiliseerivad julgelt, kohati rakendavad kubistlikku vormide lõikumist, näiteks muusikaembleemidest koosneval reljeefil, mis asetseb loodusliku kallakuga Mishori tantsupõranda tugimüüril (M. Veliževa, T. Bau) või jällegi V. Elkoneni omapäraselt lõikuvate pindadega mosaiikpannood Krimmi «Aivazovskoje» sanatooriumile.

Kõigis nendes töödes on lähtutud inimlikust mastaabist, loogilisest seosest arhitektuuriga, on püütud edasi arendada mineviku ja kaasaja monumentaalkunsti progressiivseid traditsioone.

Nimetatud näituste kõrval oli Moskvas avatud veel mitu personaalnäitust. Siin ei tundu aga otstarbekohane neil peatuda, kuna tähtsamateks kunstisündmusteks kujunesid ikkagi kaks eespool vaadeldud väljapanekut. Neist jäi huvitav mulje, need ergutasid mõtet ja kujutlust.

Leo Gens

ESTICA

● *Ajakirja «Družba Narodov» lisana ilmuvas sarjas «Viiskümmend aastat nõukogude romaani» ilmus «Izvestija» kirjastuse väljaandel sõjajutustuste esimene köide. Koos V. Bõkovi «Kolmanda raketi», E. Kazakevitši «Tähe» ja M. Solohhovi «Inimese saatusega» avaldatakse selles köites uusvaljaandena Paul Kuusbergi «Enn Kalmu kaks mina» 75-tuhandelises tiraažis.*

● Ajakiri «Teatr» (nr. 1) avaldas N. Krõmova retsensiooni «Tavaline Helsingör», milles analüüsitakse V. Panso «Hamlēti» lavastust Eesti NSV Riiklikus Noorsooteatris. Samas on toodud etendusest fotosid. Arvustus on mõnevõrra ulatuslikum variant sellest kirjutisest, mis ilmus «Sirbis ja Vasaras» (nr. 49, 1966), sama autori sulest.

Arvustuse eesti teatri kohta leiame ka ajakirja «Teatr» veebruarinumbrist, kus retsensioonide rubriigis on F. Fahmi kirjutis K. Irdi lavastatud V. Tormise ooperi kohta RAT «Vanemuises».

▲ Satiiriajakirja «Krokodil» karikatuurikogumike sarjas ilmus Jaan Jenseni tööde valimik. See sisaldab umbkaudu viiskümmend karikatuuri, šarže vene ja eesti kultuuritegelastest, illustratsioone S. Mihhalkovi valmidele ja eesti rahvanaljadele. Valimiku on toimetanud G. Valk ja seda ilmus 100 tuhat eksemplari.

Põhjamaade Nõukogu kirjandusauhind J. Borgenile

Põhjamaade Nõukogu 1967. aasta kirjanduspreemia anti norra kirjanikule JOHAN BORGENILE novellikogumiku «Nye Noveller» («Uued novellid») eest.

Johan Borgen on sündinud 1902. aastal. Ta kirjanduslik looming on mitmekülgne: on kirjutanud novellide kõrval ka romaane, näidendeid ja vesteid, tegutsenud kirjanduskriitikuna. Eesti keeles on ilmunud Johan Borgenilt 1964. aastal ««Loomingu» Raamatukogus» (nr. 9) H. Sepamaa tõlkes novellivalimik «Mesinädalad».

Möödunud aastal sai Põhjamaade Nõukogu kirjanduspreemia rootsi luuletaja Gunnar Ekelöf, 1965. aastal rootsi kirjanik Olof Lagercrantz ja Fääri saartelt pärit luuletaja William Heinesen, 1964. aastal norra kirjanik Tarjei Vesaas (mullu ««Loomingu» Raamatukogus» ilmunud «Jäälossi» eest), 1963. aastal Väinö Linna (triloogia «Siin Põhjatähe all» viimase osa eest) ja 1962. a. esimese auhinnasaajana rootsi kirjanik Eyvind Johnson.

Loengud nõukogude kunstist

Tallinna Riiklikus Kunstimuuseumis algas järjekordne loengute tsükkel teemal «Nõukogude kunsti suurmeistrid». Selles esitatakse ülevaateid nimekate nõukogude kunsti suurkujude, nagu Nesterovi ja Korini, Šadri ja Konjonkovi, Andrejevi ja Favorski, Deineka ja Jogansoni elust ning loomingust. Seekordsele tsüklile annab eri ilme see, et kõikidel ettekannetel demonstreeritakse vastavasisulisi filme.

Käesolev kinolektoorium on ette nähtud peamiselt koolinoortele. See toimub iga kuu viimasel neljapäeval ja reedel, algusega kl 16 Tallinna Riiklikus Kunstimuuseumis Kadrioru lossis. Koolidel, kes soovivad veel osa võtta nimetatud üritustest, palub muuseum end registreerida kas kirjalikult või telefonil 26-350. Ootame ka asjahuvilisi üksikkülastajaid.

Eesti NSV teenelisi kunstnikke

Artur Värik

sündis 9. juulil 1913. aastal Strugi-Krasnõis (Leningradi oblast) töölisperekonnas. 1917. aastal tuli koos vanematega Eestisse. On õppinud Patküla algkoolis ja Pärnu Ühisgümnaasiumis ning Tallinna konservatooriumis, mille lõpetas 1936. a. viiuli erialal.

Silmapaistvad võimed viiulimängus lubasid Artur Värikul juba 1933. aastal asuda tööle tolleaegse ringhäälingu sümfooniaorkestris, kuni viimase ajani töötas ta Eesti Raadio sümfooniaorkestri kontsertmeistri abina. Kammermuusika entusiastina on ta mänginud aastaid keelpillikvartetis ja muudes ansamblites, kammerorkestris ning esinenud solistina. Oma suurte teadmiste kogemuste ja erialase meisterlikkusega on ta kolleegide hulgas tunnustatud autoriteet.

Tulemusrikas on ka A. Väriku töö pedagoogina Tallinna laste muusikakoolis, Tallinna muusikakoolis ja Tallinna Riiklikus Konservatooriumis.

Artur Saat

sündis 16. oktoobril 1902. aastal Kambia vallas Tartumaal. Üldhariduse sai Tartu linnakoolis. Viiulimängu õppis «Vanemuise» kontsertmeistrite juures ja Tartu Kõrgemas Muusikakoolis. Orkestranditööd alustas ta 1928. a. «Vanemuise» teatri orkestris, aastad 1929—1930 möödusid sundaega teenides orkestrandina. 1931. aastal alustas A. Saat pikka aega kestnud tööd raadio sümfooniaorkestris, mille kõrval ta lõpetas 1942. aastal Tallinna Konservatooriumi. Käesoleva aasta veebruaris kutsuti A. Saat tööle RAT «Estonia» sümfooniaorkestrisse kontsertmeistrina.

Artur Saat on meie vanemaid ja kogenumaid, tugevate professionaalsete võimetega orkestrimängijaid. Aastate vältel on ta sageli esinenud solistina ning mänginud hea eduga mitmesugustes kammeransamblites. Võõras pole talle ka pedagoogitöö — 1944.—1951. aastani oli ta Tallinna muusikakooli viiuli eriala õpetaja.

Josif Šagal

sündis 8. jaanuaril 1922. a. Narvas töölisperekonnas. 1930. aastal asus ta elama Tallinna, kus õppis gümnaasiumis ja Tallinna konservatooriumis professor Paulseni viiuliklassis. Muusikuteed alustas J. Šagal viiuldajana juhuslikes ansamblites ja suveorkestrites, alates 1940. a. Eesti Raadio sümfooniaorkestris. Suure Isamaasõja aastad möödusid Nõukogude armees ja Jaroslavli kunstiansamblites.

Sõjajärgseil aastail on J. Šagal töötanud pidevalt Eesti Raadio sümfooniaorkestris. Tänu kõrgele erialasele meisterlikkusele ning orkestripraktikale on ta alates 1964. aastast orkestri kontsertmeister.

Mitmekülgse muusikuna on J. Šagal mänginud sümfooniaorkestri kõrval paljudes instrumentaalansamblites ja kammerorkestris, mis on teinud tema nime nii tõsise kui kerge muusika sõprade hulgas üldtuntuks.

Elmar Milkop

sündis 11. juunil 1910. aastal Tallinnas käsitöölise pojana. Algkoolis ja hiljem Tallinna Kommertsgümnaasiumis õppides huvitus ta muusikast ning mängis kooli orkestris klarnetit. 1927. aastal astus Tallinna konservatooriumi, kuid aasta pärast katkestas õpingud ning asus leiba teenima orkestrandina restoranides ja kohvikutes ning suveorkestrites Pärnus, Narvas ja mujal. Aastail 1941—1945 õppis ta uuesti konservatooriumis, nüüd fagoti erialal.

Juba õpingute ajal asus E. Milkop tööle ringhäälingu sümfooniaorkestris, praegu on ta fagoti kontsertmeister. Paralleelselt orkestrimänguga on ta sageli esinenud solistina, mänginud mitmesugustes kammeransamblites ning kuulub Eesti Raadio puupillide kvarteti koosseisu.

Pillimehena on Elmar Milkop nii kolleegide kui dirigentide poolt lugupeetud ning teda loetakse eesti parimaks fagotimängijaks.

Arnold Treumuth

sündis 7. mail 1907. aastal Antsla vallas talupidaja viienda pojana. Koolitee piirdus vanemate surma tõttu esialgu algharidusega. Pärast kohustuslikku sõjaväeteenistust hakkas õppima Taavet Mutso kirjastuse kesklaos raamatuköitja erialа ning samal ajal Tallinna konservatooriumis metsasarve. Konservatooriumi diplomi saamiseks nõutava üldhariduse omandas A. Treumuth Tallinna Rahvaülikooli Seltsi kolledžis. Huvi pedagoogilise töö vastu viis A. Treumuthi uuesti konservatooriumi, seekord muusikapedagoogika osakonda, mille ta lõpetas 1941. a.

Eesti Raadio sümfooniaorkestris on Arnold Treumuth mänginud juba ringhäälingu-päevist, 1929. aastast alates. Paralleelselt tööga orkestris on ta mänginud mitmetes kammeransamblites ning töötanud pedagoogina.

A. Treumuthit tuntakse kohusetruu ja täpse pillimehena. Tema silmapaistvalt kõrge erialane meisterlikkus on leidnud tunnustust nii kolleegide kui dirigentide poolt.

Meie kandidaate

Selles toas, kus me vesteldes istusime, tehakse eesti keele grammatikat, todasama suurt ja teaduslikku, mida ammu kurjapoolse kärsitusega oodatakse. Täpsemalt: seal valmib süntaksi osa. Ja Elli Riikoja uurimisobjektiks on täiend.

Ootajale on aeg pikk, tegijale lühike; võhikule täiend lihtsamat sorti lauseliige, uurijale kaval ja keerukas nähtus,

Analüüs, sünteesi eelaste. See tähendas 3—4 aastat tihedat tööd ja ilmatut hulka läbiloetud raamatuid, millest pidi tulema selgus täiendi esinemisvormide ja asendi kohta. Sihuke töö nõuab sitkust ja rahulikku järjekindlust. Mingist romantikast pole rääkidagi. Päev päeva kõrval, ühetaoliselt. Vahele erutus mõnest huvitavast leiust. Siis süstematiseerimine, mõttepinge, järeldused ja — südamevalu: kas on ikka tõepoolest kõik nii, kas ei ole 40 jaatava näite kõrval kuskil veel avastamata 40 vastupidist tõestavat? Sest keeleväljad on nii avarad ja süntaks nii pinnaliselt uuritud, et vanale vundamendile on ohtlik täiskoormusega toetuda.

Selles süntaksi-toas istub neli keeleteadlast. Ümberringi on kartoteegisahtlid, raamatuvirnad, sõnasedelid. Range asjalikkus. Vaikus. Võiks oletada, et inimesedki on vaid rangelt asjalikud, purutõsised, kirjatargad-raamatukoid, nagu üldiselt tavatsetakse keeletegijatest arvata. Seekord oleks eksitus küll põhjalik! Ehkki iga amet jätab paratamatult jälje oma kandjale, huumorimeele puudumist neile neljale ette ei saa heita.

Elli Riikoja on üks vanemaid nende hulgast, Keele ja Kirjanduse Instituudi teenistuses juba oma 15 aastat. Alguses tuli mitmel korral koostada keskkooli keeleõpikuid, hiljem koondus tähelepanu teaduslikule grammatikale. Aina tõsised asjad Ja isiklik elugi pole kaoustest säästnud. Olla katsumuste kiuste siiski kibestumata, teo- ja elurõõmus, naljasõnaks valmis, tähendab suure kõrguse ületamist eneses.

Aega ei ole palju. Aega ei ole kellelgi palju.

Elli Riikoja on juba kaks korda valitud rajooninõukogu saadikuks, tänavu esitati kandidaadiks kolmandat korda. Filoloog sattus seaduslikkuse komisjoni — absoluutselt võõrale pinnale. Aga nii on ehk isegi huvitavam, elutundmise piirid laienevad. Teistpidi käib töö piirkonniti. Mille kõigega siin tegemist ei ole: ahjude, katuste, veevärkide, lastekasvatamise ja inimsuhetega. Hulk küsimusi ja peamurdmist nende ümber, kes oma eluga ise toime ei tule. Alati ei suudagi hädalist aidata. Aga kui suudad, tunned isesugust rahuldust. Aega, kallist ja nappi aega kulub võhivõõrastele inimestele. Aga on see tühja kulutatud aeg, kui mõni mure sellest kergemaks muutub?

«Vähe!» ütles mu vestluskaaslane, «vähe olen ma korda saatnud.» Ei tea, kas kõike kokku ongi nii vähe. On lihtsalt inimesi, kes suuresäraliste ja -sõnaliste kõrval oskavad vaikselt varju jääda, tekitada kujutluse pisikesest rattast suure vankri all. Ja olgugi nii — kui pisikesed rattad ei liiguks, jääks suur vanker seisma ning kui pisikesed rattad veaksid kraavi poole, kalduks suur vanker ähvardavalt küljeli. Pisikesed rattad ei olegi päriselt nii pisikesed, neis on palju jõudu . Mõnikord isegi rohkem kui suurtes.

Kuueaastane päkapikk

JAAN KROSS. LAULJAD LAEVAVÕORIDEL. «Eesti Raamat», Tallinn, 1966. 116 lk.

Parim aktuaalsuse pädevusproov: kirjutad artikli sõbra viiekümnendaks sünnipäevaks, veendunult, et sõber väärib seda artiklit. Loodad siinjuures ka enese autorivõimetele. Mitmesuguste asjaolude kokkusattumine aga määrab sellesama artikli lattu viiekümneks aastaks. Siis on ju jällegi sellesisulist artiklit vaja, ja ennäe, selle sisu ei olegi nii väga ajast maha jäänud. Muus osas on autoril küll samasorti tunne nagu tollel kriitilise vaimuga mehel, keda Majakovski palus saja aasta pärast sisse astuda kontrollimaks tema luule väärtuse püsimist.

Vanimad tuttavad Jaan Krossi uues luuleraamatus on ligemale kuueaastased. «Campanella, august 1961» on küll avalikult esitatud ja «Loomingus» ilmunud. Kuid samal aastal valminud «Päkapikk» ilmub raamatus esmakordselt.

See päkapikk on nagu Colas Breugnoni tütretütre elav mängukann. Too suurepärane vanaisa kinnitas ju, et naer ei takista teda muret tundmast, samuti kui muregi ei suuda õiget prantslast naermast takistada. Kuid enne naeru ja kurtmist tuleb kõigepealt näha.

Jaan Krossi päkapikk on rõõmus unistus, millele ei oska nimegi anda, sest tal on mitu nimevastet. Seadusi ja korda arvestamata tungib ta ellu, meie nõukogulikku ellu, ja peagi miilitsa nooremseersandi tahtmatul taganttõukel. Ühel hommikul on ta vallutanud kogu linna, vanad ja noored on tema mõju all, ja päkapiku rõõmukarnevaliga ühineb mees, kes ameti järgi peaks kindlustama kõigiti tõsist, olgugi igavapoolset korda. Frans Masereeli piltromaan «Idee», traagilise tundepõhjaga teos, näitab üht analoogiat, võitmatut ideed, mille vastu pole relvi ühelgi võimul: ta tungib igast müürist läbi, ta võidab kõik, ta kisub kogu rahva enesega kaasa. Päkapikk on Masereeli Idee humoristlik teisik. Temaga kaasas käib elurõõm ja inimvaimu vabanemise tunnetus. Päkapikk on tardunud väimu, haiglase kahtlustamismaania ja, kui tahate, dogmatismi vaenlane — raske on nii surmtõsiste sõnadega kõnelda sellest lõbusast uusmütoloogilisest olendist. Kuueaastane varjulolek pimedas sahtlis pole vähendanud päkapiku aktuaalsust. Astuge saja aasta pärast sisse, kontrollime siis uuesti!

Juba see poeetiline lugu õigustab Jaan Krossi luuletuskogu ilmumist.

Kümmekond aastat on Jaan Krossi mitmel pool iseloomustatud kui keerulist ja intellektuaalset luuletajat. Mõned luulehindajad on talle seda ette heitnud. Nende arust peaks luuletaja olema veidi napakas, asuma väljaspool eluprobleeme või siis treiallikult värsistama kätteulatatud teese. Otsin raamatu lehekülgedelt välja «Adamsoniaadi» — jaa, selle luuleteose lugeja peab tõepoolest teadma, kes oli Jaan Adamson või kes on Adamson-Eric: muidu võib ta teose mõnestki väärtusest mööda koperdada. Ja loomulikult Amandus Adamsoni nime. Viimane iseloomustab end kaunis antikosmoses (et mitte öelda: taevas) kui eesti kunsti Maurust. Seesugune üldarusaadav enesehinnang on võti, mis aitab realugejalgi avada luuletuse sisu. Antikosmoses, kus meie Amandus parajasti viibib, valitsevad umbkaudu samasugused tavad ja arusaamad kunstist nagu maa pealgi; on otse ootuspärane, et sealgi ihaldatakse tiitleid ja aukirju. Sel lool pole satiiri nägu, küll aga satiiripärane tegu. Lisaks sisaldab ta kunstiainelise traktaadi, mida maksab lugeda.

Suurte ümberkujundajate Nihil Turakjani, Išak Ssumabullini, Ivan Nitšertajevi ja Paul Härmsoni suurepäraste ideede teostumist võib asjahuviline J. Krossi lahkel kaasabil selgesti oma vaimusilma ees näha. («Väljavõtteid doktoridissertatsioonist teemal «Ratsionaliseeritud turismiprospekti projekt aastaks 2100»».) Veel kord veendume, kui paradokslik asi on luuleteos. Kuiva ja asjaliku sõnastuse varjus on väga piprarikkad tagamaad.

Traagiline on Campanella lugu, kes unistab Päikese riigist. Suure vangi ulmad teostuvad inkvisitsiooni jõupingutuste kiuste — ka siin ei suudeta Ideed kinni püüda ega vanglasse sulgeda. Julge unistus võidab. Tuleb unistada nii, et unistused muutuvad reaalseks: «Kõik maailm jõuab selleni, et hakkab elama nende tavade järgi. Kõik.»

Humoristlikult kepslev «Päkapikk» ja traagiliselt tõsine ning dramaatiliselt tõusev-mõõnav «Campanella» on ühe inimese, ühe kunstniku, ühe mõtleja kaks lahutamatut, teineteist täiendavat poolust. Kumbki neist on leidnud oma vormi, oma kujundid.

Pöördume Jaan Krossi luule väljendusvahendite poole. Saame nendest ettekujutuse kas või järgneva vähenõudliku näite abil:

Ja et sina oled mulle see liilialill —
mul tunda on voli prii,
ehk küll olen rohkem krokodill
kui kolibri.

Romantilise kolibri-liilia loo humoristlik redaktsioon ei kahjusta kaunist tunnet. Uue rahvaliku laulu tautoloogilised mustrid (liilialill, voli prii) ainult rõhutavad vahetut tunnet, mis juba kavatsuse järgi on kõike muud kui traagiline.

«Sõerikastaja» aegadest meelde ja meeldima jäänud antiiksete faabulate uus mõtestamine, kuid ka nende esitamise eriline intonatsioon ilmub uuesti «Ballaadis päikese suurimast voorusest». Selle sissejuhatus viitab Vetemaale:

Valin sõbraks ka endale päikese —
kust sõbra saaks etema?
Selle valiku eelised ammugi
on loetelnud Vetemaa.

Tundetoon on selline, nagu oleks Hera otse oma küla iludus:

...puhus Hera taevas kõik pilved eest,
mis päikest varjasid,
ja keelitas Phoibost (oh, tunnen ju küll
seda veenmise laadi mall),
kuni hakkaski päike Heraklest
teel jubedalt praadima.

Antiikse motiivi kaasaegne moraal avaneb meile milleski ootamatus: päike ei solvu, ei mürista vihas, vaid tunneb kõigepealt oma väärikust:

sest ei hakanud mõirgama tema kui härg
(nagu teinuks rumalus),
vaid põske sügades meenutas, et
ta on ikkagi jumalus . . .

Kui päikene vastas valutegemisele ja solvamisele naeruga, kuidas saakski luuletajal olla muud kokkuvõtet:

Aga sõbraks ma valin päikese
tema päikesenaeru eest.

Jaan Krossi luules esinevad koos mõtleja ja irvhammas, mõtleja ja laulik, mõtleja ja fabuleerija. Epigrammiliseks kujuneb armastusluuletus («Antaiose häbistus»), luuletuseks epigramm («Linnuturg»). Kõige sügavamalt on võlunud mind «Campanella, august 1961», ja selle juurde kuuluv lühike kirjaseletus «Ta liigub siiski». «Lauljad laevavööridel» demonstreerivad natuke ettekäivat kella — eks igal õigel luuletajal peaks niisugune randmel olema. Meie päevade suuri või väikesi probleeme põimitakse kunstitervikuks nii «Päkapikus», «Adamsoniaadis» kui mitmeski väiketeoses.

Luuleraamatus jooksevad erinevad meeleolud ja tundehetked ühte punkti kokku. Selles punktis kuulutab ta oma galileilikku tõtt. See on luuletaja enesemääramine, ja selles ongi raamatu «Lauljad laevavööridel» väärtus nüüd ja edaspidiseks.

Nigol Andresen

Priidu Puusepp

80-aastane

11. märtsil saab 80-aastaseks suurte kogemustega pedagoog, eesti keele harjutustike autor ja vene keele alaste uurimuste viljeleja Eesti NSV teeneline õpetaja Priidu Puusepp.

Sündinud 1887. a. Võrus käsitöölise perekonnas, omandas ta hariduse Võru linnakoolis ja Valga pedagoogilistel kursustel, lõpetades need 1905. a. Sellest ajast on P. Puusepp end pühendanud armastatud tööle koolipõllul. Ta on töötanud õpetajana Krabi algkoolis Võrumaal, Taali ministeeriumikoolis Pärnumaal, Orava ministeeriumikoolis Võrumaal, eesti keele õpetajana Võru ühisgümnaasiumis ja Tartu Õpetajate Seminaris.

P. Puusepp oli nende esimeste pedagoogide hulgas, kes Eesti NSV Ülemnõukogu määrusega 19. juulist 1946 a. said Eesti NSV teenelise õpetaja aunimetuse.

1946. a. kutsuti P. Puusepp Tartu Riiklikku Ülikooli vene keele õpetajaks.

P. Puusepp on koostanud ja trükis avaldanud rohkesti keeleõpikuid — ühtekokku 32 nimetust 3200 leheküljel. Neist omal ajal väga hinnatud allikaist on oma emakeele teadmisi ammutanud tuhanded õpilased.

P. Puuseppa tuntakse ka kui õpetajate õpetajat täiendus'kursustel ja õppekoosolekutel. Nii koolides kui ka ülikoolis on olnud tulemusrikas P. Puusepa õpetamise meetod tema enda koostatud keeletabelite abil.

Siirdunud 1953. a., pärast 48-aastast koolimehetööd, teenitud puhkusele, ei ole pedagoog mallanud istuda käed rüpes. Juba noore õpetajana alustas ta ka vene sõnaühendite kogumist, mis pikkade tööaastate kestel on paisunud vene keele kartoteegiks, milles on üle 300 000 sedeli. Sellest rikkalikust varasalvest on P. Puusepp koostanud «Vene-eesti fraseoloogilise sõnaraamatu» mahult 100 autoripoognat, mille ilmumist ootame ligemal ajal. Peale mainitud elutöö on P. Puusepp koostanud vene keele alaseid uurimusi nagu «Kogumik vene keele rektsioone», «Vene keele sünonüüme» ja muid töid, mis samuti väärivad ja ootavad kirjastamist.

Tervist ja jaksu veel pikkadeks loomingurõõmsateks aastateks.

V. E. Muhel

Arhitektide Liidus

● Insener P. Varepi huvitavat jutustust USA reisist tuli 2. märtsil kuulama hulk arhitekte.

● 1. märtsil lõppes ühiskondliku hoone (150—200 elanikuga maa-asulale) ideekavandi võistlus. Laekus 16 võistlusprojekti. Võistlustööde arutelu ja žürii otsus avaldatakse 16. märtsil.

● Juunikuus kogunevad kõigi maade arhitektide esindajad Prahasse Rahvusvahelise Arhitektide Liidu IX kongressile. Eesti NSV Arhitektide Liidu juhatus kinnitas meie AL poolt Prahasse sõitjateks 4 arhitekti: M. Port (delegaat), R. Kivi, V. Pormeister, P. Jänes (turistid).

Eesti NSV teenelisi kunstnikke

Abi Zeider

sündis 31. augustil 1920. a. Valgas töölisperekonnas. Koolis käis ta Smiltene linna algkoolis ja Riia II keskkoolis, kuid viimane jäi majanduslikel põhjustel lõpetamata. Sõja-aastad möödusid A. Zeideril Nõukogude armees, kust demobiliseerituna 1946. a. asus tööle vabariikliku «Noorte Maja» konsultandina, «Noorte Maja» estraadiorkestris alustas ta ka muusikuteed.

1955.—1957. a. mängis A. Zeider Tallinna Laevastiku Ohvitseride Maja estraadiorkestris, kus tema trompet sai laiemalt tuntuks. Edasi kutsuti ta Eesti Raadio estraadiorkestrisse, kus ta praegu töötab trompetirühma kontsertmeistri ja solistina.

Kuigi Abi Zeideril ei ole muusikalist eriharidust, on ta oma erialal saavutanud soliidse taseme, mis on ta teinud kerge muusika sõprade lemmikuks. Silmapaistva eduga on ta esinenud ka väljaspool koduvabariiki — Armeenias, Irkutskis ja mujal Nõukogude Liidus ning Soomes. Raadio ja helilindi vahendusel on A. Zeideri nimi saanud üldtuntuks.

Jüri Druus

sündis 30. jaanuaril 1940. a. Tartus. Sõja puhkedes evakueeriti ta Nõukogude tagalasse Kirovi oblastisse, 1945. a. on ta tagasi Tartus. Majanduslikel põhjustel katkestas ta õpingud keskkoolis ning läks õppima Tallinna tööstuskooli nr. 2, mille lõpetas 1958. a. laevamonteerija erialal.

Sergei Fatkin

sündis 16. juunil 1933. a. Petserimaal. 1937. a. asus koos vanematega Tapa lähedale. Sõja-aastad möödusid Uraalides, kus õppis Verhne-Uralski eesti internaatkoolis. Hiljem lõpetas Lehtse 7-kl. kooli, millele järgnes ajateenistus Nõukogude armees ning töö Tallinnas laevaremondilukksepana.

Esimest korda kohtusid Jüri Druus ja Sergei Fatkin 1957. aastal J. Tombi nimelises Kultuurihoones. Üks neist oli tegelnud tõstmisega, teine võimlemisega, mõlemad tundsid suurt huvi akrobaatika vastu. Aastase harjutamise järel saavutasid noored taseme, mis lubas neil astuda võistluse korras elukutselistena filharmoonia teenistusse.

Kümme aastat kestnud koostöö, pidev treening ning armastus ja huvi oma žanri vastu on teinud J. Druusist ja S. Fatkinist akrobaatide paari, kelle esinemise erakordselt kõrge meisterlikkus on kutsunud esile vaimustuse paljudes-paljudes Nõukogude Liidu linnades ja välisriikides — peaaegu kõigis Euroopa sotsialismimaades, Soomes, Prantsusmaal, Kanadas ja Aafrika riikides — Egiptuses, Jeemenis, Etioopias, Brazzaville'i Kongos, Sansibaris, Tansaanias, Gaanas, Keenias ja Nigeerias. Esinemise puhtuse ning vabaduse kõrval on tähelepanu äratanud ka esitatavate numbrite originaalsus, nende löövus ja vaimukus (kusjuures numbrite autoriks on akrobaatidepaar ise).

Kalmer Tennosaar

sündis 23. novembril 1928. aastal Kiidjärvel. Pärast Vastse-Kuuste 7-kl. kooli lõpetamist 1946. a. astus ta Tartu Õpetajate Instituuti. Küpsustunnistuse sai ta Tartu V keskkoolis. Huvi laulu vastu viis ta õppima Tartu ja hiljem Tallinna muusikakooli (lõpetas 1956. a.) ja Tallinna Riiklikku Konservatooriumi. 1956. a. töötas ta Eesti Televisioonis diktorina, 1957—1962 muusikasaadete toimetajana, edasi kutsuti ta Eesti NSV Riiklikku Filharmooniasse solistiks.

Kalmer Tennosaare meeldiva tämbriga lüüriline tenor äratas tähelepanu juba koolipõlves, mil ta koolinoorte kunstilise isetegevuse ülevaatustel võitis esikohti. Hiljem huvitus ta enam kergest muusikast ning sel alal on ta saavutanud rohkete kontserdimatkade ning raadio ja televisiooni kaudu üleliidulise tunnustuse ning populaarsuse. Edukad on olnud ka tema esinemised välismaal — Soomes, Norras, Ungaris ja Poolas. Suuri teeneid on K. Tennosaarel paljude Nõukogude Eesti algupäraste teoste esiettekandja ja populariseerijana.

Eero Neemre

on sündinud 22. märtsil 1905. aastal Tartumaal. «Ugala» teatris on ta töötanud ligi 25 aastat ja selle kujunemisele ning kunstilise taseme tõusule väga suurt mõju avaldanud. Ta on kuulunud pidevalt teatri kunstinõukogusse ja tema isiklik töösse suhtumine, tugev analüüsivõime ning karakterite kujundamise oskus on pikki aastaid olnud eeskujuks «Ugala» noorte näitlejate põlvkonnale.

Eero Neemre silmapaistvate näitlejatööde hulka tuleb arvata Tõnis A. Hindi «Tuulises rannas», Babits I. Franko «Varastatud õnnes», pastor Manders Ibseni «Kummitustes», Ignatov Arbuzovi «Tanjas», Madis Muke L. Vahtra «Katrinas» ja Batista Shakespeare'i «Tõrksa taltsutuses». Kõrvuti näitlejatööga on tema käe all valminud ka lavastused nagu «Platon Kretšet» ja «Perekondlik asi».

E. Neemre' on autasustatud Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjadega ja 1957. a. rinnamärgiga «Eeskujuliku töö eest».

Tallinna teatrikunstnikud Vilniuses

Veebruari 25. ja 26. päeval tõi Leedu NSV Akadeemiline Ooperi- ja Balletiteater lavale G. Verdi ooperi «Maskiball». Ooperi lavastas külalisena Eesti NSV teeneline kunstnik Paul Mägi RAT «Estoniast». Lava- ja kostüümikujunduse valmistas teatrikunstnik Eldor Renter ja rikkalikud dekoratsioonid maalis Frits Matt. Kogu lavastuse tervikule andis Vilniuse teatrikülastaja kõrge hinnangu.

● Hiiumaa rahvakunsti parimad

Hiiumaa rajooni festivalil Kärdlas tunnistati parimaks ja lasti edasi vabariiklikule ülevaatusele 6 kollektiivi. Edasipääsnute hulgas on rajooni kultuurimaja noorte akordionistide ansambel, mida juhatab noor muusikapedagoog Enna Aht. Ansambel äratas tähelepanu oma värskuse ja esinemiskindlusega. Hiiumaa rahvakunsti tulevad Tallinna esindama veel Kärdla puhkpilliorkester, Emmaste rahvamaja naisansambel, Palade naisrahvatantsurühm jt. Puhkpilliorkestri kavas on ka kohaliku muusikaentusiasti pensionär Richard Kaljo loodud palu.

I. Käär

Iidamast ja Aadamast

Meie näitekirjanduse ahtrusest on enam kui kord pahu sõnu pruugitud ja seda tehakse ilmselt tulevikuski. Uusi näidendeid tulebki igal hooajal meie teatrite lavale, aga need jäävad harilikult lokaalseteks sündmusteks. Julged otsingud, aktuaalsus, löövus jne. — need kipuvad olema üsna harvad külalised meie draamakirjanduses.

Otsingud draama valdkonnas meie vabariigis on uut tuult purjedesse saanud Ain Kaalepi värske näidendiga «Iidamast ja Aadamast ehk antimantikulaator» (esietendus 19. veebruaril RAT «Vanemuises»). Vähemalt tahaks loota, et A. Kaalepi lugu IIDAM'itest, nendest Rahvusvahelise Detailiseeritud Ahvimudeli (International Detailed Ape Model) etaloonidest pole juhuslikuks tuulepuhanguks, vaid virgutab ka teisi draamakunstiga tegelejaid julgemalt otsima.

Ain Kaalep pole eesmärgiks seadnud uut Ameerikat avastada draama alal. Seda toonitab ka näidendi proloog, milles vana kombe kohaselt jutustatakse «just enne etenduse algust see, mis juhtuma saab laval, ette ära...» Ja vanust asjust juttu on selleski loos — Aadamast ja Eevast ning «hea- ja kurjatundmispuust» (kuigi õuna aset täidab pudel õunaveini!). Ka teinegi lähtetees on üldtuntud, «et inimeste vaarvanaisad olla olnud ahvid, kes lõpuks avastasid töö». Nendele hüpoteesidele on rajatudki kogu näidend, täpsemalt öeldes aga sellele (arvestades ka autori fantaasiavallatust): kas ahvide poolt välja arendatud «küberneetilises ühiskonnas» ei tule mitte otsast alustada, et inimeseks saada. Antimantikulaatorit võib vaadelda praegu veel kui hoiatavat karikatuuri šabloonistumise ohu eest.

Näidendis endas on ainult üks nimeline tegelane — Hamlet. Ülejäänud on IIDAM'id, kes on jaotatud eri tootmisgruppidesse ja A, B, C kategooriasse. Kõik nad on matemaatiliselt kodeeritud. Tegelasteks on seega: IIDAM 234-B-041 (konstruktor), IIDAM 234-C-02010 (psühhotehniline kontrolör), IIDAM 991-A-13 (peapsühholoog) jt. Koodist on loobunud selle loomise juures tegev olnud insener (234-C-34567), kes nimetab end Aadamaks, ja tema mõjul mehaanik (234-C-44774), keda Aadam nimetab Eevaks. Hamlet ei mahu, õigemini pole vääriline olema Ahvimudelite hulgas, sest küberneetilise ühiskonna psühholoogiavalitsuse tsirkulaaride põhjal kuulub humanitaarharidusega isiksus (poolidiootide kategooriasse, keda võib kasutada lihtsamateks töödeks ning kellede puhul nimi (s. t. kood) polegi hädavalik.

IIDAM'id kannavad ahvimaski ja oma moeloojate poolt soovitatud rõivastust, leksikaalse keele kasutamine on nendel suhtlemisel vastunäidustatud, tulekul-minekul peab tingimata matkima ahvidele iseloomulikke liigutusi, korraga ei või koos olla rohkem kui kolm Ahvimudelit jne. Vastunäidustatud on luule, kujutavat kunsti pakutakse ainult ravi otstarbel jne. Selles ühiskonnas pole keegi kellegi isa või ema, keelatud on armastus, aga on «seksuaaltsentraal» ja kunstliku seemenduse jaamad, psühholoogiavalitsus kus on andmed kõigi kohta kõigest. Kõige selle juures on tehnika võrratult kõrgel tasemel, peaaegu reaalsuseks on muudetud telepaatilise «kanali» kaudu suhtlemine, on loodud «ahvkonna igipõline unistus — antimantikulaator», mis Aadama järgi on «võim ja vägi, tõde ja õigus, vabadus, võrdsus ja vendlus, kui ta on aga õigetes kätes». Antimantikulaator on siiski masin ja töötab programmi alusel, viimane oleneb aga kehtivatest tõekspidamistest. Loo lõpul võtabki antimantikulaator arvesse ka välisinformatsiooni (seega uusi tõekspidamisi!) ja teeb jaatava otsuse juba i n i m konna kohta.

Ahvkond näidendis on tehnika alal kõrgele ja kaugele jõudnud, ent ometi lootusetult maha jäänud, õigemini ääretult ühekülgseks muutuvasse šablooni surutud. Kõik see tehnokraatia, halvas mõttes hingetu amerikanism, on jõudnud selleni, et tõesti peab IIDAM'ite hulgast tulema revolutsiooni poeg, kes haarab jälle kätte võlurelvad ja näidustab eelkõige isikliku elu.

Esimesel pilgul tundub saalisistujale kogu see maailm erandlikuna ja liigagi kaugele kiirustanud kirjaniku fantaasiavallatusena, kuid süvenemisel leiad selles kõiges julget satiiri, millel on päris korralikult vormistatud aadressidki (kõige värskema aadressi on i s e teatavaks teinud hungveipingid, kes kuulutavad, et «armastus on psühhopatoloogiline nähtus», «armastus — see on väikekodanlik igand, kapitalismi pahe», «isiklik elu — see on tüüpiliselt kodanlik arusaam» jne. — vt. «Nedelja» 1967, nr. 8).

Sugugi mitte väike osa, kui mitte öelda, et peamine osa näidendi «Iidamast ja Aadamast» saamisloos on 1965. a. meie ajakirjanduses toimunud diskussioonil: kas «homo sapiens» või «homo faber». Näidendist järeldub kirjaniku selge ja põhjendatud seisukoht: üldhariduse esmaseks eesmärgiks on just intelligentsi, arenenud tunde- ja mõttemaailmaga inimese, mitte aga ainult inseneri (psühhotehniku, füüsiku, mannekeeni jne.) ettevalmistamine; tehnika orjaku inimest, mitte inimene tehnikat.

Ain Kaalepi näidend on läbini humanistlik. Kirjanik on ärritatud ja rahutu paljude tendentside ja nähtuste pärast, mis tänapäeva maailmas inimest ahendavad, piiravad tema arengut, suruvad kitsastesse raamidesse, šabloonidesse, kodeerivad kõike ühekülgselt jne. Satiir ja grotesk on ühekülgsusele tähelepanu osutamiseks ning väljanaermiseks mõttekalt valitud ning väärib igati tunnustamist.

Nagu öeldakse: kõik eeldused parimaks tulemuseks.

Ja ometi on tulemus tagasihoidlik.

«Iidamast ja Aadamast» on ajakajaline satiiriline komöödia, kuid selle kunstiline külg pole paraku eelnevaga võrdne.

Kompositsioon on meie näitekirjanduses juba igipõline «murelaps» ja A. Kaalepi näidend ei suuda ka muret vähendada, vaid suurendab veelgi. «Iidamast ja Aadamast» omandab lavavälise tegevuse ja muudegi tegurite tõttu *deus ex machina* laadile omase värvingu, mis pääseb domineerima ja tundub kunstlikuna. Näpuga näitav lahendus ja sellele kaasnev ülitark didaktika — seda ei oota ka satiiriliselt komöödialt.

A. Kaalep on otsinud igale vaatusele K. Marxi ja H. Heine pärandist huvitavad motod, mis I ja II puhul on väga hästi oma kohal. Viimase vaatuse puhul on aga märgata «kääre» moto ja antud süžee vahel. II vaatuses kuuleme Aadamalt küll, et eksisteerib mingi ahvimudelitest teisitimõtlejate grupp, kuid tegevusloogika ja III vaatuse motogi (revolutsioonipojast) eeldavad aktiivsust Aadamalt. Tema jääb aga viimases vaatuses passiivseks, väliseks kommenteerijaks. Üldiselt on Aadam (IIDAM 234-C-34567) näitleja L e o n h a r d M e r z i n i esituses huvitav ja üksikstseenide lahendusteks on leitud häid võimalusi, tema protest, püüdlused ning eesmärgid on välja toodud üsnagi selgepiiriliselt. Viimaseski vaatuses on näitleja põhjendatult püüdnud toonitada Aadama aktiivsust, kuid toimuva kommenteerija funktsioon pääseb domineerima ja see raskendab ka sisemise plaani täielikumat avamist.

A. Kaalepile on omane mõttetihe sõnastus, kuid Ahvimudelite küberneetilise ühiskonna kujutamisel on olnud paratamatult vajalik ka olustikulist peegeldav dialoog. Nii ongi justkui kaks omaette väljenduslaadi, mis pole kompaktseks tervikuks sulanud. Huvitavad mõttekäigud (näiteks dialoogid Hamleti garaažis) kuidagi kaovad ega pääse laval mõjule.

Võimalik, et lavastuselgi (lavastaja K. Süvalep) on siin oma osa. A. Kaalepi näidend on ju põhilaadilt ka enam mõtteteatrile kohane, kuid «Vanemuise» laval on tugevamalt esindatud olustikuline laad. Kirjaniku fantaasiavallatuse väline külg (seda tänu ka I l m a r M a l i n i vaimukatele dekoratsioonide ja kostüümide kavanditele) on laval igati oma kohal, kuid mõttevallatused jõuavad saali hoopis tuimadena, nende teravus ja aktuaalsus kipub kaduma.

Problemaatiliseks jääb IIDAM 234-B-041, konstruktor. Eesti NSV teeneline kunstnik E i n a r i K o p p e l on leidnud küll arvestatavaid jooni tüübi kehastamiseks, kuid tundub siiski, et antimantikulaatori peakonstruktori roll ei ole veel lõpuni mõeldud. Lavastusest tulenevalt on IIDAM 234-B-041 vananev ja nagu väsinud senisest tegutsemisest-toimetamisest-konstrueerimisest ning nüüd on ta ükskõikne toimuva suhtes, seda eriti III vaatuses. Tegevuse algus ja siit tulenev karakteriloogika eeldaks aga tugevamat isiksust, kes siiski niisama lihtsalt ja osavõtmatult ei taandu ega alistu.

Näidendi õnnestunumaks tüübiks on IIDAM 991-A-13, ka Lucifer, vulkanoloogialaboratooriumi peapsühholoog, keda Eesti NSV teeneline kunstnik B e n n o M i k k a l kehastab mõnusa loomislustiga. Lavastuse naelaks on stseen Eevaga II vaatusest. Kuivõrd

(Järg 6. lk.)

NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuvalt

kirjandus-, kunsti- ja arhitektuurialaste Lenini preemiate ning NSV Liidu riiklike preemiate komiteelt

Kirjandus-, kunsti- ja arhitektuurialaste Lenini preemiate ning NSV Liidu riiklike preemiate komitee teatab, et 1967. aasta Lenini preemiate saamiseks on konkursist osavõtuks välja valitud järgmised kandidaadid:

1. **J. Belašova.** Skulptuurisari **«Inimesest, kes loob maailma» («Unistus», «Zoja Kosmodemjanskaja», «Nõukogude Armee Teatri näitejuhi A. Popovi portree», «Nadežda Konstantinovna Krupskaja», «Aleksandr Sergejevitš Puškin. 1837»).**

Esitanud NSVL Kunstnike Liit ja Aserbaidžaani Kunstnike Liit.

2. **J. Gabrilovitš,** stsenaariumi autor, **S. Jutkevitš,** režissöör, Kinostuudio «Mosfilm» kunstiline film **«Lenin Poolas».**

Esitanud NSVL Kinematografistide Liit, Tadžiki NSV Ministrite Nõukogu j. a. Kinematograafia Komitee ja Tadžikistani Kinematografistide Liit, NSV Liidu Kultuuriministeeriumi Kunstiajaloo Instituut ning kinostuudio «Mosfilm».

3. **K. Ird.** Lavastused **«Rätsep Õhk ja tema õnneloos», «Coriolanus», «Kihnu Jõnn» («Metskapten»), «Luigelend» ja «Meestelaulud»** Tartu teatris «Vanemuine».

Esitanud ajakirja «Teatr» toimetuse kolleegium.

4. **K. Karajev. 3. sümfoonia.**

Esitanud Aserbaidžaani NSV Kultuuriministeerium, Aserbaidžaani NSV Ministrite Nõukogu j. a. Raadio ja Televisiooni Komitee ning Aserbaidžaani Heliloojate Liit.

5. **I. Moissejev.** NSV Liidu Rahvatantsuansambli 1965. aasta **kontserdiprogramm.**

Esitanud NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva kirjandus-, kunsti- ja arhitektuurialaste Lenini preemiate ja NSV Liidu riiklike preemiate komitee presiidium.

6. **S. Mukanov.** Triloogia **«Elukool».**

Esitanud Kasahstani Kirjanike Liit, A. Puškini nimeline Kasahhi Riiklik Raamatukogu, Põhja-Kasahstani oblastilehtede «Lenin Tuõ» ja «Leninskoje Znamja» kollektiiv ning Kasahhi NSV Ajakirjanike Liidu oblastiosakond.

7. **J. Pimenov.** Maalisari **«Uued kvartalid» («Pulmad tulevasel tänaval», «Esimene moelooming uues rajoonis», «Vihmavaling», «Linna piirid nihkuvad», «Mõrsja», «Äärelinn», «Uus maantee», «Uued numbrid», «Lüüriline soolaleivapidu», «Mõttessesüvenenud tütarlaps», «Mängijad», «Neiud kauplusest», «Varajased pealtvaatajad», «Teerajad viivad autobussipeatusse», «Talvine päev», «Saledad neiud ja põlispuud», «Klaasitükk»).**

Esitanud NSVL Kunstnike Liit ja NSV Liidu Kunstide Akadeemia.

8. **A. Poljanski, V. Belov, D. Vituhhin,** arhitektid, **J. Ratskevitš,** insener. **V. I. Lenini nimelise Arteki** rahvusvahelise pioneerilaagri **«Pribrežnõi»** ehitiste kompleksi arhitektuuriline kompositsioon.

Esitanud NSVL Arhitektide Liit, ÜLKNÜ Keskkomitee, NSVL Arhitektide Liidu Moskva osakond ja Moskva Kõrgema Tööstuskunstikooli (end. Stroganovi-nimeline kool) nõukogu.

9. **M. Svetlov.** Raamat **«Viimaste aastate värsid».**

Esitanud Vene NFSV Kirjanike Liidu Moskva osakond ja kirjastuse «Sovetskaja Rossia» kollektiiv.

10. **R. Simonov.** Lavastused **«Ratsavägi»** ja **«Elav laip»** J. Vahtangovi nimelises Akadeemilises Teatris.

Esitanud Vene NFSV Kultuuriministeerium, Ülevenemaaline Teatriühing, ajakirja «Teatralnaja Žizn» toimetuse kolleegium, V. I. Lenini nimeline NSV Liidu Riiklik Raamatukogu ning S. M. Kirovi nimeline tehas «Dünamo» ja tehas «Kautšuk».

11. **J. Smeljakov.** Luulesari **«Venemaa päev».**

Esitanud Vene NFSV Kirjanike Liit, Vene NFSV Kirjanike Liidu Moskva osakond ja ajakirja «Družba Narodov» toimetuse kolleegium.

12. **V. Tšestnokov.** V. I. Lenini osa A. Puškini nimelise Leningradi Akadeemilise Draamateatri lavastuses **«Saju vahel».**

Esitanud Vene NFSV Kultuuriministeerium, Leningradi linna täitevkomitee Kultuurivalitsus, Ülevenemaalise Teatriühingu Leningradi osakond, ajakirja «Teatralnaja Žizn» toimetuse kolleegium ja A. Puškini nimeline Leningradi Akadeemiline Draamateater.

* * *

Et Nõukogude üldsusele laialdaselt tutvustada Lenini preemiate saamiseks esitatud töid, korraldab NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuv Raadio ja Televisiooni Komitee sarja saateid raadio- ja televisioonikeskuste kaudu, NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuv Kinematograafia Komitee aga preemia saamiseks esitatud filmide demonstratsiooni meie maa linnades. Esitatud töid tutvustatakse ka vastava ...s teatrites ja näitusel NSV Liidu Kunstide Akadeemias (ул. Кропоткина, 21).

Suureks ja väärtuslikuks abiks komiteele 1967. aasta Lenini preemiate määramisel on esitatud tööde aktiivne arutlus Nõukogude ajakirjanduse ja laia üldsuse poolt. Komitee on tänulik loomingulistele ja ühiskondlikele organisatsioonidele, kultuuriasutustele ning kõigile töötajate kollektiividele, kui nad võtavad osa Lenini preemia saamiseks esitatud kandidatuuride arutamisest ning teevad teatavaks oma arvamused, ettepanekud ja märkused ajakirjanduse veergudel või kirjades komiteele (Москва К-51, Неглинная ул., 15).

Eesti NSV teenelisi kunstnikke ja kunstitegelasi

Elmar Kivilo

E. Kivilo on sündinud 25. veebruaril 1912. aastal Vändras. Gümnaasium tuli tal majanduslikel põhjustel pooleli jätta ja leiba teenida tekipoisina laeval. 1935. aastal võeti ta Tallinna Töölisteatri õpperühma ja juba järgmisel aastal teatri koosseisu. 1944. aastal siirdus ta «Vanemuisesse». Tema mängitud rollide loetelu on pikk, märkigem siin selliseid saavutusi nagu Harpagon «Ihnuses», Kaval-Ants «Põrgupõhja uues Vanapaganas», Belogubov A. Ostrovski «Tulusas ametis», Rasplujev Suhhova-Kubõlini «Kretšinski pulmas», Lible «Kevades» Luka Lukitš «Revidendis», Uidik R. Parve «Seitsmemagaja-päeval», Engstrand Ibseni «Kummitustes», Penizek operetis «Mariza».

1952. aastal sai E. Kivilo riikliku preemia laureaadi nimetuse Semidori osatäitmise eest filmis «Valgus Koordis».

Elmar Salulaht

on üks neid tüüpilisi «Vanemuise» näitlejaid, kes silmapaistva eduga on esinenud draamas, operetis ja ooperis. Väljaspool teatrit lisandub siia veel film — ei saa ju nimetamata jätta E. Salulahe Jürkat «Tallinnfilmi» «Põrgupõhja uues Vanapaganas».

Elmar Salulaht sündis Tartus 17. aprillil 1910. aastal. Tema noorusaastad möödusid lukksepa õpipoisina, sepana ja mitmetes muudes ametites — kõik see andis talle tähelepanekuid, mis nüüd peegelduvad kaudselt ka tema loodud värvikates karakterites. 1935. aastal tuli E. Salulaht «Vanemuise» koori, kuid madal palk viis ta ka siit suvekuudel mööda Eestimaad rändama. Järgnevatel aastatel töötab ta vaheldumisi mõnda aega Narva teatris, jälle «Vanemuises» ja «Estonias». Ent E. Salulahe tõelisel sisukas loominguperiood kuulub nõukogude teatrisse. Nimetagem siin selliseid osatäitmisi nagu Nil «Väikekodanlastest», kütja «Raudses kodus», Tolari «Parvepõistes», Laurits «Tabamata imes», Kontšak «Vürst Igoris», Burmak «Rahutus õnnes», Svatlitšnõi «Ookeanis», Minister «Ainult unistuses», Serdjuk «Irkutski loos», Vooster «Maris ja Mihklis», Tõistre Toomas «Rätsep Õhus» ja nimiosa «Kihnu Jõnnis».

Rudolf Milli

on neid vanema põlve muusikamehi, kes «Estonia» orkestri viiulimängijana on kaasa teinud «Estonia» kui muusikateatri arenguloo peaaegu selle algpäevist alates.

Rudolf Milli sündis 15. märtsil 1903. aastal Narvas. Viiulimängu õppis esialgu vanemalt vennalt, hiljem Tallinna konservatooriumis professor Pauleni viiuliklassis, mille kursuse lõpetas 1927. aastal.

Pidev töö teatri orkestris nõudlikkus enda vastu ning enesetäiendamine on kujundanud R. Millist kolleegide poolt hinnatud ja lugupeetud muusikamehe. Kontsertmeistri asetäitjana on ta sõbralikud ja autoriteetsed nõuanded alati asjalikud ja kasulikud.

Neilikümmend viis aastat kestnud tööga on Rudolf Milli märkimisväärne osa eesti muusika, eriti aga muusikateatri arenguloos.

Roland Kriit

sündis 31. mail 1917. aastal Tallinnas. Pärast algkooli lõpetamist õppis õhtugümnaasiumis ning Tallinna garnisoni orkestri kasvandikuna klarnetit. 1933. a. astus ta Tallinna konservatooriumi, 1940—1941 õppis Riia konservatooriumis. Suure Isamaasõja päevil mängis ta Põhja-Läänerinde sõjaväeorkestris, hiljem Jaroslavli kunstiansamblites, pärast sõja lõppu asus tööle RAT «Estonia» orkestris.

Roland Kriit on meie silmapaistvamaid klarnetiste. Teatritöö kõrval on ta sageli esinenud solistina kontsertidel, raadios ja televisioonis, muu kõrval olnud ka paljude eesti heliloojate uudisteoste esiettekandjaks. Eesti NSV Riikliku Filharmoonia puhkpillikvinteti klarnetistina on ta esinenud paljudes Nõukogude Liidu linnades, kusjuures tema virtuoosset pillitehnikat ning kõrget muusikaalsust on alati tunnustavalt märgitud.

Liidia Panova

sündis 6. märtsil 1928. a. Narvas. Keskkoolis õppis ta Põltsamaal, muusikalise hariduse sai Tallinna Muusikakoolis, mille lõpetas 1953. a. laulu erialal. 1952. a. asus L. Panova tööle RAT «Estonia» ooperikoori. Kooritöö kõrval esines ta ka soolo-osades, millest silmapaistvamaks kujunes Marina «Boriss Godunovis».

Praegu on L. Panova teatri kandvamaid naissoliste, tema loomingulisse biograafiasse kuuluvad sellised osad nagu Amneris («Aida»), Hanna («Varastatud õnn»), Ljubov («Mazepa»), Iige («Raudne kodu»), Desdemona («Othello»), Ljubaša («Tsaari mõrsja»), Katherina («Tõrksa taltsutus»), Bess («Porgy ja Bess») jt. Edukalt on L. Panova esinenud ka operetis («Suudle mind, Kate», «Viini veri» jt.) ning karakterrollides (Flora «Traviatas», Psühhiaater «Švejkis»). Kooritöö kõrval on L. Panova tuntud ka kammerlauljana nii kontserdilaval kui raadios ja televisioonis.

L. Panova silmapaistvad vokalistivõimed ning meisterlik näitlejatöö on alati leidnud publiku tunnustuse.

Ago-Endrik Kerge

sündis 8. aprillil 1939. a. Tallinnas. Pärast Tallinna Koreograafiakooli lõpetamist 1959. a. kutsuti ta tööle RAT «Estonia» balletikollektiivi. A. Kerge on heade lavaliste eeldustega tantsija, pidev töö ja treening on tast kujundanud teatri juhtiva tantsija. Tema loodud lavakujud ballettides «Rigonda» (Ako), «Põhjamaa unenägu» (Kuu), «Kivilill» (Danilo), «Luikede järv» (Siegfried), «Kõue rada» (Lanny), «Lugu sõdurist» (Kurat), «Suur võlur — armastus» (Carmelo), «Romeo ja Julia» (Romeo), «Medeia» (Jason) jmt. on eradad leheküljed mitte üksnes tantsija, vaid kogu balletikollektiivi loomingulises tees.

Endrik Kerge on korduvalt esinenud ka vennasvabariikides ning välismaal — Šveitsis, Prantsusmaal, Indias, Nepaalis ja Kuubas.

Uno Järvela

sündis 20. juunil 1926. a. Tallinnas. Muusikalise hariduse omandas ta Tallinna Riiklikus Konservatooriumis, mille koorijuhtimise osakonna lõpetamise järel 1952. a. töötas Kirovis muusikakooli õpetajana ja koorijuhina. Lühikest aega oli ta Tallinna Muusikakooli õppejõud, seejärel Eesti NSV Riikliku Akadeemilise Meeskoori dirigent (1956—1963), kust ta kutsuti RAT «Estonia» peakoormeistriks. Lühikese ajaga on Uno Järvela märgatavalt tõstnud «Estonia» ooperikoori kunstilist taset, mis mitmel puhul märkimist on leidnud. Palju aega ja energiat on nõudnud ka töö teatri õppekooriga. Ka Teatriühingu «Estonia» sektsiooni esimehena on ta võitnud kollektiivi lugupidamise.

Silmapaistvate tulemustega on Uno Järvela töö J. Tombi nim. Kultuuripalee poistekoori dirigendina. Peale koduvabariigi on poistekoor menukalt esinenud Balti vabariikides, Moskvas, Irkutskis ja mujal. Eesti NSV teenelise kunstitegelase aunimetuse saamise puhul lisagem öeldule ka seda, et Uno Järvela oli 1963. a. vabariikliku koolinoorte laulupeo ning 1965. a. üldlaulupeo üldjuht.

Üleliidulise kirjanike kongressi eel

Pilk läti kirjanduskriitikasse

Läti kirjanike viimasel kongressil sai kirjanduskriitika võrdlemisi terava kriitika osaliseks. Heideti ette, et kriitika ei suuna kirjanduse arengut küllalt autoriteetselt, on dogmatismi kammitsais, puudub haarde avarus, et ta ei taha leida ega näha seda uut, edasiviivat, mis eriti noorte autorite teostes leidub.

Kas ja kuivõrd need etteheited olid põhjendatud, on jutt omaette. Küll aga tuleb sedastada, et viimasel ajal võib läti kirjanduskriitikas märgata elavnemist ja julget poleemikalustigi. Seda näitas ennekõike nädalalehes «Literatūra un Māksla» toimunud võrdlemisi elav ja printsipiaalne diskussioon kuukirjas «Karogs» ilmunud Ilze Indrāne uue romaani «Kūbar kastanitega» puhul.

NSVL Kirjanike Liidu kongressi eel on ajakirjas «Karogs» avatud rubriik «Üleliidulist nõukogude kirjanike kongressi oodates». Üksnes kuukirja eelmise aasta detsembrinumbris ilmus seal kirjanduskriitilisi sõnavõtte kuueteistkümnelt autorilt.

Kõige rohkem puudutatakse läti viimase aja ilukirjanduslike teoste **probleemistikku.**

Mitmes artiklis (Ingrida Sokolova «Mõttekilde», Milda Kalve «Tuleb püüelda suuremate kõrguste poole», Vizbulis Bērce «Mõttemõlgutusi kongressi eelõhtul») nimetataks läti viimase aja silmapaistvaimateks kirjandusteosteks M. Birze «Liivakella», E. Vilksi novelle, I. Indrāne romaani «Kūbar kastanitega», M. Kalnduva «Ilonat», E. Līvsi «Velnakaulsi kaksikud», R. Ezera «Metsõunapuud», kus on juttu tänastest elusaatustest ja kus minevikkugi vaadatakse ānapäeva pilguga. Tänapäeval oleme targemad, näeme sündmusi ja olukordi sügavamalt ja mõistame avaramalt.

Paljudes teostes, väidetakse, seda uut lähenemist pole. Tuttavad konfliktid rändavad raamatust raamatusse, sellevastu paljusid teisi konflikte ei märgata. Kuna väljapoole raamatute lehekülgi jäävad ka väga keerukad ja elulised vastuolud, ei jõuta ajastu igakülgse ja täiusliku iseloomustamise ja mõistmiseni. Viimasel ajal on ilmunud vähe ilukirjanduslikke teoseid, milles kujutatu lugejat sügavalt erutaks, sunniks pooldama või eitama, nõuaks tähelepanelikumat süvenemist probleemidesse, mida me seni polnud elus märganudki. Ingrida Sokolova arvates ei saa anda täiuslikku, sotsiaalsetele uuringutele toetuvat elupilti, kui ei arvestata tegureid, mis teevad suurt kahju ühiskonna järjekindlale arengule. «Et rajada teed progressiivsetele ideaalidele,» kirjutab I. Sokolova, «tuleb rebida maskid eitavatelt nähtustelt, ja siis need halastamatult hävitada. Isegi siis, kui nihutame negatiivse karakteri, negatiivse nähtuse süžee keskpunkti, võime saavutada tähelepandavaid ja ühiskondlikult vajalikke tulemusi, muidugi, kui seda tehakse sihiteadlikult, lõõvalt, julgelt nagu näiteks eesti kirjanik E. Vetemaa pikemas jutustuses «Monument». I. Sokolova arvates puudub läti viimase aja kirjanduses vajalik aktiivne sekkumine ellu, elulähedus, julgus. Ühelt poolt nõutakse kirjanikult teravate probleemide tõstatamist, jätkab ta, aga kui seesugune töö ilmub, kohkutakse ja hakatakse autorit süüdistama mitmesugustes surmapattudes. Nii algabki pelglik taandumine pakitsevatest küsimustest.

Ligilähedalt samasuguseid mõtteid avaldab Laimonis Purs artiklis «Ka kriitiline tunnustab positiivset», nentides, et läti kirjandus on liikunud kuuekümnendatel aastatel mööda inertsirööpmeid. Miks? «Sellepärast,» sõnab ta, «et läti kirjandusel puudub see avarus, mis iseloomustab vene nõukogude proosat, eesti, leedu, ukraina, valgevene proosat». L. Pursi arvates tunnistab võitlus negatiivsega jõulisemalt positiivseid ideaale kui vaimustavad ditürambid positiivsele. «Huviga lugesin läbi,» jätkab L. Purs alustatud mõttejoont, «eesti kirjaniku Enn Vetemaa jutustuse «Monument». Noore kujuri Sven Voore ülestunnistus pakub suurepärast sissevaadet sellesse inimtundmise laboratooriumi, kus kujuneb «kohandumisteooria». Ka Evalds Vilksi Jeruks «Kaheteistkümnest kilomeetrist» oleks üks selle teooria praktilistest kajastajatest, küll palju vähenõudlikum ja vähem oskuslik kui Vetemaa Sven Voore.»

Teatavasti sai Evalds Vilksi jutustus «Kaksteist kilomeetrit», milles kujutatakse teravalt mõningaid isikukultuseaegseid nähtusi (ilmus «Karogsis»), 1963. aastal terava kriitika osaliseks. Mitmed läti juhtivad kirjanduskriitikud nõuavad nüüd selle jutustuse rehabiliteerimist. Mööndakse, et pärast teenimatut «peapesu» on Evalds Vilks muutunud nüüd hoopis taltunuks ja hakanud käsitlema oma novellides vähem tähtsaid teemasid. Ka teised kirjanikud on hakanud hoiduma kõrvale tänapäeva teravate, eluliste probleemide käsitlemisest või lihtsustanud neid.

Samu küsimusi käsitleb Ilgonis Bērsons artiklis «Sügavamast esteetilisest kontseptsioonist». I. Bērsons sedastab, et meie ühiskond ja kriitika on alati hoolitsenud sotsialistliku realismi kunsti ideelisuse eest ega ole oma loosungites iialgi eitanud kuldseid sõnu: kirjutage tõtt! Aga sellest on, kahjuks, mitmeti aru saadud. On toetatud sügavaid, andekalt kirjutatud teoseid, kuid on esitatud ka ebaõigeid nõudeid, mis on takistanud kirjanduse arengut. Näitena nimetab I. Bērnsons V. Poltoratski retsensiooni A. Solženitsõni jutustuse «Matrjona õu» kohta («Izvestia» 23. III 1963), kus retsensent tarvitab hoopis iganenud argumentatsiooni: «Miks kirjanik on kujutanud vaest, mahajäänud, aga mitte jõukat kolhoosi?» Evalds Vilksile heideti 1963. a. ette seda, et ta ei olevat näidanud oma jutustuses «Kaksteist kilomeetrit» meie ühiskonna arengut edendavaid jõude: parteid, rahva initsiatiivi. Luuletajat Ojars Vācietist kritiseeriti sõnadega: «Tema «Einšteiniaanas» ei näe me reaktsiooni ja fašismi vastas seisvaid jõude — sotsialistlikku korda ja kommunismi, kogu maailma töötava rahva võitlust kapitalismi ja imperialismi vastu.» I. Bērsonsi arvates ei ole õige etteheitvalt küsida, miks teoses pole seda ja seda, vaid analüüsida seda, mis teoses on, sest üksnes see võib tõestada, kas kunstiteose puudused on olulised, printsipiaalsed. Ojars Vācietise «Einšteiniaana» ilmus 1966. aasta ühes parimas luuleraamatus «Hõngus» ega kutsu esile tookordseid vastuväiteid.

Sotsialistliku realismi põhiprintsiipideks on parteilisus ja rahvalikkus, need põhiprintsiibid jäävad endiselt meie kirjanduse põhialuseks, ütleb I. Bērsons, aga neid ei tohi lihtsustada. Elu on hoopis keerukam kui puhuti meie naiivsed kujutlused sellest, milles me püüame kuulutada soovitut olevaks. Kirjanduse ülesandeks on kutsuda üles võitlema millegi **eest**, millegi **vastu**, et progressil õleksid pikemad sammud, mitte aga uinutada lugejat ja ennast rahulollu.

Sellest lähtudes nimetab Edgar Damburs artiklis «Vajame avaramaid võimalusi» Ilze Indrāne romaani «Kūbar kastanitega» tähelepanuväärseks sündmuseks läti kirjanduses. Teosel on tugev ühiskondlik kõlapind, selles pulseerib elu oma vastuolude tõusude-mõõnadega. «Kirjanik polemiseerib,» ütleb E. Damburs, «muutub puhuti üpris subjektiivseks, kuid see on loomulik ja arusaadav, sest ta ei kirjelda külma rahuga elunähtusi, mitte ainult ei kujuta mitmesuguseid positiivseid ja negatiivseid tüüpe, vaid võitleb.» Tema arvates on Ilzinš (teose peakangelane) suurimaid saavutusi läti uuemas proosas. Pärast pikemat aega ilmub lavale taas tugev inimene — kommunist. Tänapäeva inimene.

Ägedalt on polemiseeritud seoses I. Indrāne romaaniga **ilukirjanduslik teose vormi ja stiili üle.**

I. Bērsons tsiteerib sel puhul Veera Ketlinskaja õeldud sõnu: «Viimasel ajal on meil käibel formuleering «sotsialistliku realismi raames». Mulle ei meeldi mõiste «raames». Nagu mäletan, on mõned nähtused kirjanduses ja kunstis tunnistatud korduvalt sotsialistliku realismi meetodile mittevastavaks ja viidud väljapoole neid «raame». Sellepärast et need nähtused olid uudsed ja ootamatud, ebatavalised. Ent mõõdusid mõned aastad ning nõukogude kultuuri ei saanud enam kujutleda ilma nende nähtusteta, ebatavaline kodunes rahva vaimses elus ja muutus tavaliseks, isegi klassikaliseks. Tarvitseb nimetada vaid Majakovskit ja Šostakovitšit» («Voprosõ Literaturõ» 1966, nr. 1).

Mitmed sõnavõtjad leidsid, et romaan on kirjutatud romantilises stiilis. Kõige printsipiaalsemalt aktsenteeris seda mõtet H. Hirss. Romantiline olevat karakterite kontseptsioon, romantiline ka käsitletud probleemide analüüs. Veel olevat romaan romantiline selles mõttes, et inimeste suhteid kujutatakse ponnistatult emotsionaalselt. I. Indrāne teose lürismi ja emotsionaalsust tõlgitseti romantismina. Sellele vaidlevad vastu E. Damburs ja K. Kraulinš. E. Dambursi arvates on I. Indrāne stiil pigem ekspressiivne, hakitud, närviline, puhuti isegi impressionistlik. See pole hoopiski romantiline stiil, vaid karge realism sest realism on väga mitmetahuline ja sisaldab endas mitmesuguseid kunstilisi võtteid. Samal seisukohal asub K. Kraulinš. Kui kõik, mis pole argipäevane, mis kätkeb endas tundmuste pinget, ülevust, unistusi, inimeste vaimustust, on romantiline, ütleb K. Kraulinš, mis on siis kunstis ja elus realistlik? Nähtavasti peaks siis realistlik olema üknes see, mis on kuiv ja hall, madal ja mannetu, tiibadeta, unelmateta ja ideaalideta, homse päeva perspektiivita, tänapäeva vaimustuse ja ülevuseta. K. Kraulinši arvates on I. Indrāne teos realistlik romaan, kuid kirjutatud **lüürilis-psühholoogilise** romaani žanris. «Kui I. Indrāne kujutamise stiil on romantiline üksnes sellepärast, et see on lüüriliselt emotsionaalne ja subjektiivne, siis on ju kogu lüürika olnud kõikidel aegadel romantiline ja jääbki selliseks,» arvab K. Kraulinš.

Luule vormi ja stiili küsimusi analüüsib põhjalikumalt Reinis Ādmīdinš kirjutises «Uus kvaliteet luules, kriitikas ja esteetilises mõtlemises». Kirjutise autor leiab, et tänapäeva luule novaatorlus esitab uusi nõudeid ka kriitikale ja teooriale. Ei saa hinnata eilse päeva kirjanduskriitilise mõtte kõrgustelt selliseid erinevaid luuletajaid nagu Selvinski ja Issajev, Jevtušenko ja Voznessevski, Mieželaitis, Vācietis ja Ziedonis R. Ādmīdinš analüüsib nn. «paradoksaalset luulet», mille olemuseks on mõistete ja kujutluste paradoksaalne ühendamine, lakoonilisus, mikrokujundite kuhjumine, ainese semantiliste osade viimine väljapoole sõnu *resp.* allteksti. Autor leiab paradoksaalse luule elemente mitte ainult Majakovski, Jessenini, Lorca, Hikmeti, Brechti jt. loomingus, vaid ka juba Deržavini luules.

Pikemalt analüüsitakse **assotsiatiivset luulet**, kus paradoksaalselt seostatud vastandlikel mõistetel on assotsiatiivne iseloom, ja **assotsiatiivset esteetilist mõtlemist**, s. o. võimet leida semantilisi seoseid mõisteliselt üpris kaugete sõnade vahel.

Artikli autori arvates ei ole õige nende seisukoht, kes luule mõistmise nimel nõuavad otseütlemist, sest niisugune nõue viib lihtsustamisele, muudab luule kergeks lektüüriks.

Karl Aben

HEINO ELLERI AUSTAMISÕHTULT

Eesti NSV rahvakunstnik, professor Heino Eller sai teisipäeval, 7. märtsil 80-aastaseks. Seda sündmust tähistati piduliku kontsertaktusega «Estonia» kontserdisaalis. Rahvakunstniku elust ja tööst andis ülevaate Leo Normet, meistri mitmesaja nimetuseni ulatuvast loomingust esitas Eesti Raadio ja Televisiooni sümfooniaorkester Neeme Järvi juhatusel sümfoonilise pildi «Koit», viiulikontserdi — solist Vladimir Alumäe —, esiettekandes sümfonieti keelpillidele ja «Kodumaise viisi», mida juubilari enda juhatusel tuli korrata.

Palju oli sellel õhtul neid, kes vanameistrit õnnitlesid. Tervituskirja saatsid Eestimaa KP Keskkomitee I sekretär Johannes Käbin, Tallinna linna TSN Täitevkomitee esimees Johannes Undusk ja EKP Tallinna linnakomitee I sekretär Vaino Väljas. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirja andis juubilarile üle Ülemnõukogu Presiidiumi esimees Aleksei Müürisepp. Auaadresside, kingituste ja soojade sõnadega avaldasid meistrile tehtud töö eest tunnustust ning soovisid loomingurohkeid päevi edasiseks NSVL Heliloojate Liidu, Moskva ja Leningradi konservatooriumide, kirjastuse «Muzõka», mitmete vennasvabariikide heliloojate liitude, Eesti NSV Kultuuriministeeriumi ja Kunstide Valitsuse, Eesti NSV Heliloojate Liidu, Riikliku Filharmoonia, Tallinna Riikliku Konservatooriumi, Eesti Raadio ja Televisiooni Komitee, RAT «Estonia» ja mitmete teiste asutuste ning organisatsioonide esindajad. Paljud, kes ei saanud ise kohale tulla, õnnitlesid juubilari telegrammi teel.

„Noor kaardivägi" rahvateatris

28. veebruaril esietendus rahvateatris «Noorus» A. Fadejevi «Noor kaardivägi» A. Barsegjani instseneeringus. Lavastas Leida Rammo, kujundus Aarne Mesikäpalt. Etendus toimus rahvateatrite festivali raames.

Arvi Siig

Ja ümberringi karjusid
ja ümberringi vaikisid

J. Kross «Kõletrikk»

Lasteaiatädi

Lasteaiatädi Maša peaks olema pensionil.
Kuid ta on hea inimene.

Ühel päeval,
kui ei saa enam varjata fakti,
et linnas on loomaaed,
ütleb ta uudise:
«Lapsed, linnas gastroleerib zoopark.»

Laste seas tõuseb väike sagin.
Aga tädi Maša on lugenud Makarenkot
ja teab, mis seob kollektiivi.
Ta ulatab lasteaiarahvale mudilastenööri.

Nii lähebki
Rein
Asta
Henn
Viiu
Ats
Sulev.

Loomaaia paraadnal pole valvurit,
vaid eeskiri:
«Eksponaate käega mitte katsuda!»
Ja tädi Maša lisab:
«Küsimused on liigsed,
sest, mis mina seletan,
on hästi seletatud!»

Siin ongi
Känguru
Okassiga
Gasell
Uss

Tõhk
Õige vana karu
Delfiin
Eesel

Need pole sugugi ülearused loomad.
Ja tädi Maša on tegelikult hea inimene.

Viivi Luik

Etüüd

Vaikses-vaikses,
vanas-vanas
mereäärses
kivilinnas
sündis lilla lill hüatsint.

Valge talve
valgel päeval
rahvas trügib
trammi,
trammi,
rongi, rongi,
ostma, müüma,
müüma, ostma,
otsustama,
tühistama,
teistest ette,
endast ette,
läbi linna
kõigist ette.
Unustama,
unustama...

Mereäärses kivilinnas
sündis lilla lill hüatsint!

Märkusi ühe vastukaja juurde

Klimbisupp pole jänese toit...

Oma märkmikulehtedes «Eluteed hoitakse lahti» heitsin intrigeeriva kivi platooniliste loodusearmastajate aeda. Kuna jutt oli peamiselt suurtest metsadest, kitsedest ja metssigadest, polnud nagu põhjust noori meenutada, sest nõnda kaugele satub nende abistav käsi väga harva.

Tõsi, noored, peamiselt õpilased, pole loomade ja lindude (eriti laululindude) toitmisest kõrvale jäänud. On koole, kus see töö on kiiduväärselt organiseeritud. Olgu see mitmekordselt alla kriipsutatud! Nii et tuleks ainult tänulik olla sm. Vello Kumarile, kes seda «Sirbis ja Vasaras» meelde tuletas.

Suur osa lugudest, mida sm. Kumari oma kirjutises esile toob, illustreerivad aga just neid puudujääke, mis sunnivad noorte ja looduse vahelistele suhetele tõsiselt mõtlema.

Loomade ja lindude toitmine eeldab materiaalset baasi, nõuab mitmesuguseid söötasid. Õpilastel on nende kogumisega (ka varumisega) raskusi. Kui õilis ka oleks eesmärk, me ei saa ometi sm. Kumari kombel piirduda heatahtliku muigega, kui poisid kolhoosi aidast viljakoti metsa lohistavad või heinasületäisi laiali kannavad.

Äralohistatud viljakotist või laialikantud heinasületäitest muidugi ühegi kolhoosi majapidamine ei laostu, kuid säärase fakti puhul ainult heatahtlikult muiates õõnestame tasapisi meie kasvatuse nurgakivi, meie ühiskonna alussammast: ühisvara puutumatust. Kas me sel teel ise ei juhi noori väga libeda tee otsale?

Söötade muretsemine on probleemi üks külg. Teine on nende otstarbekohane kasutamine. Kui hoolitsemine piirdub ainult üks või kaks korda aastas söötade metsa laialikandmisega, kusjuures loomad seda kas üldse üles ei leia või see juba järgmisel päeval lume alla mattub, pole säärasel tegevusel kuigi suurt mõtet.

Mul on olnud võimalus üsna paljude koolide õpilastega vestelda loodusest, olen nendega koos metsi mööda käinud. Julgen öelda, et loomi ja linde tuntakse üldiselt halvasti. Kui aga loomi, nende eluviise, harjumusi, toiduvajadusi ei tunta, siis jõutaksegi kurioosumiteni, millest jutustab sm. Kumari: õpilane tuleb metsa rosinakott kaenlas, põldpüüdele viiakse toitu metsadesse, kõik kännuõõned topitakse leivakannikaid ja lakukive täis jne. Kahjuks võin selletaolisi näiteid lisada: poiss tõi nuutsaku kompvekke kaasa ja väike tüdruk (tõsi küll — eelkooliealine) viis kausikese klimbisupiga aia taha. Jänkulastele.

Kõik need on väga liigutavad lood, kuid kasu pole neist kellelgi. Küll aga kahju. Kui needsamad noored, kes hoogtöö korras rosinate ja kompvekkide kõrval ka tõesti head toitu välja viisid, hiljem samasse kohta satuvad ja leiavad, et nende maiuspalad on puutumata või lume alla jäänud, on nad sügavalt pettunud ja kaotavad sedalaadi tegevuse vastu huvi.

Kuid seda huvi tuleks alles hoida, õhutada ja kasvatada. On ju fakt, et noorukeid saab loodusele lähendada kõige kergemini just loomade ja lindude, elusate olevuste kaudu. Ei tuleks ära põlata koopereerimise võimalust jahimeeste ja metsavalve töötajatega. Vähemalt niikaua, kuni puudub organisatsioon, kellel on vajalik söödabaas olemas. Jahindusorganisatsioonidel on varutud küllaldasel hulgal söötasid (välja arvatud mahlakad söödad, mida peaks olema märksa rohkem), jahimehed tunnevad loomade asukohti ja liikumisradasid. Säärane koostöö annaks ilmselt kahepoolset kasu, sest noori abistades ja õpetades kaoks ka nende jahimeeste loidus, kes praegu lisatoitlustamisest kuigi aktiivselt osa ei võta (ega nendestki puudu ole!).

Keegi vist ei vaidle vastu, et looduse tundmaõppimisel on noorte maailmavaate kujundamisel ja esteetilise meele kasvatamisel suur osa täita. Kuid see töö on sageli lünklik, pinnaline ega haara kaasa kõiki noori. Ja mis ta saabki haarata, kui sageli — milleks pattu salata — meie ise, nii lastevanemad kui õpetajad, vajaksime õpetamist ja juhendamist. Meie ise oleme ju süüdi, kui laps oma hoolega hoitud kopikate eest ostab jänestele või põldpüüdele rosinaid ja kompvekke, mitte aga näiteks tangu.

Näib, et naturalistide ringid on suutnud (kus paremini, kus halvemini) haarata vaid väikese osa õpilaskonnast. Kas ei peaks taotlema, et tasapisi elluärkav Looduskaitse Selts muutuks massiliseks, võimalikult kõiki õpilasi kaasahaaravaks organisatsiooniks? See muidugi ei võtaks koolilt vastutust noorsoo looduse tundmise, armastamise ja kaitsmise vaimus kasvatamise eest, vaid oleks abinõuks, mille kaudu kõigi loodusesõprade pingutused ühiseks jõuks koonduksid.

Võib-olla on paremaid, efektiivsemaid võimalusi. Rakendagem siis ka need.

Osvald Tooming

IIDAMAST JA AADAMAST

(1. lk. järg)

näidend autori järgi ka «mingil määral komöödia tahab olla», siis just nimetatud stseen vastab sellele kõige enam ja on publiku poolt seni alati elava reageerimisega vastu võetud. B. Mikkali Lucifer (madu!) õunaveinipudeliga Eevat võrgutamas on hästi mängitud. Luciferist härra IIDAM'i kaudu avaldub selgesti ahvkonna tehnokraatia, mis on selgesti kultuurivaenuline ja antihumanistlik lisaks totalitarismile. «Tahate olla inimesed?!» — selle kõige inimlikuma soovi naerab Lucifer-IIDAM välja. Ta ei loe end võidetuks, kuigi peab momendil areenilt lahkuma. Ta kuulutab koguni, et «teinekord tegutseme kavalamalt!» Ja ta pole ega jää üksi — on imetlejaid ja järgijaid, on ka kohanejaid, kes Luciferi tagasitulekul koheselt end koduselt tunnevad. Viimased tuleb kõige ohtlikumate hulka arvata.

Näidendis ja lavastuses võinuks olla nendesse suhtumiseks tugevamad piirjooned antud, sest praegu jääb «neljas sein» viimases vaatuses just kohanejate suhtes üsnagi osavõtmatuks. Küsimus on selgem psühhotehnilise kontrolöriga — IIDAM 234-C-02010 —, keda Raimu Maiksar selgepiiriliselt ning väljapeetult kehastab ja kes on oma lisanimele — Juudas! — igati vastav agar loll, see kõige ohtlikum, aga siiski kõige kergemini äratuntav.

Selgem peaks olema laval psühholoogiavalitsuse töötaja — IIDAM 234-A-36 (näitlejanna Lia Laats) — ohtlikkus. Ta pole lihtsalt lõbujanuline naine, kes Ahvimudelite küberneetilise ühiskonna seksuaaltsentraalis on silma paistnud ning Luciferi-taoliste kaasabil siis A gruppi, juhtivate töötajate hulka tõstetud, vaid ilmselt temasugused oskavad olla kaalukeeleks programmide koostamisel, seada neid kehtivate tõekspidamiste raames endale kasulikuks. Nende külgede väljamängimiseks on näitlejannale olemasoleva lavastusliku kontseptsiooni juures hoopis vähe võimalusi, kuigi L. Laats on viimases vaatuses leidnud huvipakkuvaid detaile. Näidendis olev *deus ex machina* laad aga varjutab ning hajutab need ja nad ei pääse üldse mõjule.

Eeva — IIDAM 234-C-44774 — puhul on näidendis sisemise ja välisegi tegevuse avamiseks üsna vähe võimalusi antud. Regina Tõško on taipliku mänguga suutnud mõnelgi määral Eevat elustada, kuid tegelase verevaesuse tunnused on ilmsed. Armastuse kõikevõitvat rõõmu esitab R. Tõško meeldivalt, enam I vaatuses, rohkem ootaks seda viimase vaatuse «filmis».

Viimane mohikaanlane humanitaarlaste hulgas — Hamlet — on Elmar Kivilo poolt arvestatava kehastamislaadi leidnud. Teksti ja eriti remarkide põhjal on vaimusilmas tekkinud teisigi võimalikke, võib-olla ehk huvitavamaidki lahendusvariante nii välise kui ka sisemise osas, aga need on siiski ainult «oleksid». Hamlet ise nimetab oma värsiharrastusi patuliseks pulaks ja idealistlikuks jamaks ning paatose ja vastavate poosidega ta neid ka esitab. Peaaegu samasugune paatoslikkus kipub aga kaasas käima ka Hamleti muudel juttudel ja nii jäävad varju mõnedki värvikad mõttekäigud, mis näidendi mõttesuunda tegelikult selgemini aitaksid välja tuua.

«Iidamast ja Aadamast ehk antimantikulaator» on huvitavalt kavandatud ja küllalt leidlikult lavale seatud aktuaalne näidend. Kas ta nüüd just Horatiuse soovitust mööda seitsmeaastast marineerimist avalikkuse ette toomise eel oleks vajanud, aga süvenemist oleks asi küll väärinud.

Ants Järv

Kuuldemängude festival

Poola kirjaniku Jaroslaw Abramovi kuuldemäng «Kõrgel maa kohal» on lugu jõu- ja vastupidavuse varu, mehisuse tunnetamise kummalisest vajadusest ühelt poolt, ning selletaolise vajaduse suhtest kõige argipäevasema eluga — teiselt poolt.

Kaks üliõpilast, Karol ja Robert, omal ajal partisanisõjast osavõtnud poisid, otsustavad mingi näituseplatsi 117-meetrise mastivarda otsa ronida, et maha võtta tipus purukslainud peeglit, mis ähvardab maha kukkuda ja näituse külastajatele viga teha. Uuditsejad ning administratsioon jälgivad, kuidas nad ronivad, peegli demonteerimine läheb poistel korda, ning siis selgub, et Karol ja Robert keelduvad üsnagi kõrge tasu vastuvõtmisest. Ongi kogu lugu.

Karol seletab, et nad ronivad iseenese pärast, kuna neid huvitab tegu ise, sportliku vapruse ja vastupidavuse proov... See köitvat neid, kuna sellist asja pole nad veel läbi teinud. Ja kui kuuldemäng läbi saab, ja selle lihtsa lõo nii mõnigi kurb noodike kõrvu kõlama jääb, siis mõtled, et vahest polnud asi niivõrd sportliku vapruse proovis, kui isemeelses eneseväärtuse jaatamise janus, selja sirgeksloömise vajaduses, tõsises, trotsivas, peaaegu et väljakutsuvas uhkuses, mis ei kannata ei raha ega autogi kinkimisega mõõtmist.

Näitusekülastajad, kes platsilt mastivarda otsa ronijaid jälgivad, tõsi küll, kannatlikult, kümme tundi järgemööda — kukuvad alla või ei kuku? —, on toimuva suhtes õigupoolest täiesti ükskõiksed, paigal hoiab neid vaid paljas uudishimu, ja osaks saab pettumus — ei saanudki keegi surma!, ja jutustadagi ei viitsi poisid sellest, miks nad seal masti varda otsas nii pikalt istusid ja mida nad seal tundsid.

Administratsioonil, omakorda, on kaks suurt muret, et kui kukuvad, siis piinab süda elu lõpuni, et sellest südamekoormast kuidagi pääseks, ja hiljem, et südametunnistust kergendada, ja et poiste uhkuse isekuse võlglusest pääseda, sundida Karolit ja Robertit võimalikult suuremat tasu vastu võtma.

Nii et äkki on see lugu hoopis väljakutse heitnud inimese suurest üksildusest?

Kuuldemäng on kompaktne ja meisterlikult kirjutatud. Sissejuhatav, mängu tingimusi kirjeldav osa, õigupoolest informatsiooniline osa, on hästi tihe ja napisõnaline, seda on ka teine osa, mis kangelasi tutvustab, mille ülesandeks näib olevat vaid rõhutada, et tegemist on kõige harilikumate inimestega, kes on täiesti vabad pretensioonist intellektuaalsusele, ja kellel puuduvad alaväärsuse või muud kompleksid, mille rahuldamine ei lepiks vähemaga, kui just masti otsa ronimine. Kolmas lõik, mis haarab põhilist tegevust: tipus 6-sentimeetrise läbimõõduga varda otsa ronimist, peegli demonteerimist, ja all. näituseplatsil ootava rahva käitumist, on üles ehitatud ootajate ja ronijate vastandamisele. Kaht eri plaani kujutavad lõigud on lühikesed ja need vaheldu-vad. Plaanide vaheldumine, täpne, oskuslik dialoog loob pinge ja kuuldepilt omandab erakordselt selge visuaalsuse.

Omakasupüüdmatu Karol

Mõningaid etteheiteid tahaks aga teha kuuldemängu tõlke ja helikujunduse suhtes.

Robert ja Karol on juba neli tundi ülespoole roninud. Nad märkavad, et tuul on tõusnud ja äkki teatab Karol — Gunnar Kilgas, ülesronimist jätkates: «Ehituse teostus ei vasta projektile.»

Informatsioonilist laadi tükkide kirjananek on omaette probleemiks üldse, eriti kaasaegsete lugude puhul, kus tehnilised üksikasjad kipuvad teinekord mängueeldusi dikteerima. Aga peab ju ka sellest kuidagi jagu saama.

Näitlejale pakutakse ütlemiseks lauset: «Mina olen valmis tippu minema ja katkise peegli maha monteerima juhul, kui konstruktor garanteerib, et masti teravik minu keharaskust kannab...»

«Juhul», «garanteerib», «keharaskust», ja uskuge, mul on raske uskuda, et niisugune kõnelus on kunagi elus, tegelikult toimunud. Aga ma pean ju uskuma, et räägivad elavad inimesed, muidu pole mul mõtet kuuldemängu jälgida!

Ja mida peab vaene näitleja tegema? Näitlejad olid sedapuhku kuulekad ja ütlesid akuraatselt üles seda, mis neile oli kirja pandud, kõik «juhul» ja «teostused».

Heli- ning mürakujundus on traditsiooniline, sedavõrd tuntud, ja korratud, et mõjub igavana. Näib, et ainult muusika on oma keelt ja värvi viimase kümne aasta jooksul muutnud, üldine kujundus on aga ikka sellekssamaks jäänud. Nimelt, helil puudub ruumilisus. Ometi oli viimase järele siin eriline vajadus.

Stsenaariumis võib lugeda remarki: «Ronijate hääled kerkivad maa peale jäänud inimeste kohal üha kõrgemale.» Remargile on rasvane joon alla tõmmatud.

Seda häälte kerkimist küll kuulda polnud, ei mingit häälte eemaldumist, lähenemist, mingit liikumise illusiooni ruumis. Selle-eest peseb aga Karol hambaid, nii et pestud saab, ja vesi vulksub mis kole. Nii palju kui ma kuuldemänge mäletan, on vesi ikka ühtemoodi agaralt ja kangesti selgesti vulksunud.

Ja ehk tingis tõlke kvaliteedi ebaühtlus ning režissuuri traditsioonilisus näitlejate töö teatud ükskõiksuse ja üksluisuse, isegi raskepärasuse.

See kena, mõtterikas tükk oleks ehk pisut peenemat, hoolikamat käsitlemist väärinud.

E. Kahel

Õhtu Paavo Rintala saunalistega

Paavo Rintala kirjanduslik toodang on eesti keeles veel tutvustamata. Soome kirjandusloolistes käsitlustes pole ta nimi juhuslikult seisnud kõrvuti Väinö Linnaga. Kas või juba sellepärast, et V. Linna «Tundmatu sõdur» ja P. Rintala «Sissileitnant» sünnitasid autorite kodumaal poolt ja vastu võitluse, mida võib võrrelda vaid justaegu toimuva farsiga Hannu Salama «Jaaniöö tantsu» ümber, kus jumalast on tehtud juriidiline isik. V. Linna ja P. Rintala olid viimaselt sõjalt rebinud kodumaise päritoluga propagandafraase, ja see ei olnud mitte kõigile meeltmööda.

Ka möödunud neljapäeval eetrisse antud kuuldemängus «Lõikuskuu hääli» ei saa Paavo Rintala sõjast mööda. On juttu viimasest sõjast, aga mitte ainult — ka sellest, mis juhtuks, kui «Ameerika alateadvusest midagi samasugust välja tuleks nagu saksa alateadvusest pärast Esimest maailmasõda».

Ent nendel neljal mehel, kes laupäevasel augustiõhtul sisehaigustearsti Taneli (Heino Mandri) juures koos sauna võtavad ja pudelist valavad, on rääkida paljust muustki. Tsiteerime õhtu peremeest (kelles on põhjust kõige rohkem autorit ennast otsida): «Võimas tehniline ja sotsiaalne areng on kõrge elutasemega riigis elava inimese arusaamad segi löönud... Ta alateadvuses elab hirm, et ta sõna kuulab, kui teda kästakse astuda vägivallateele, heasse, kurja või kuhu tahes.» Nad ei taha kaotada iseennast. Nad ei taha samastuda. Nad kardavad, et ühel augustikuu saunaõhtul ei tunne nad enam üksteist ega iseennast.

Dramaturgilist ainest on kuuldemängus napilt. Lavalisi termineid kasutades — selles on kolm vaatust: vestlus saunas, selle jätk teelauas ja lõpp rõdul. Räägitakse ja võetakse napsi ning vastupidi. Meenub konstaabel Koskelini ja Jooseppi saunaskäik Ilmari Kianto «Räbalaranna Jooseppi» kuuldemänguseades. Võrdlus on P. Rintala kahjuks. «Lõikuskuu häältes» on küll neli rääkijat, kuid pole nelja iseseisvat isiksust, nelja eredalt isikupärast karakterit, kes süžeelist staatikat korvata suudaksid, nagu suudavad need kaks seal Rämsäranna saunas, kes eemal ametitähtsast maailmaveskist, eemal eduskunnast ja sotsiaalministeeriumi karskuskomisjonist kurja maailma suuri ja väikesi asju arutavad. Kõige iseseisvamat elu suutis sellest kõnekvartetist hakata elama kirurg Api (Jüri Järvet).

Lavastaja (Leo Martin) oli püüdnud kuuldemängu liikuma panna mänguliste abil, mis aste-astmelt hoogu juurde saab, kuni jõuab Api ja Pekka (Olev Eskola) kõike unustada ja kunagisi kauneid mälestusi elustada püüdva lauluni, mis peab üks «õige laul» olema. Selle juures on aga mõni kirjaniku kontseptsiooni eredamaks väljatoomiseks tarvilik mõtterõhk vajaliku aktsendita jäänud. Ja Api ning Pekka bravuurses lõpulaulmises oleks olnud nähtavasti õigem anda kuulda ka minoorsemaid allhoovusi. Unustamine iga hinna eest, lõbutsemine vihaga, seda oli see laul küllap tõepoolest ennekõike, aga valu ja mure ja see «haigus, millel pole veel nime» jäid ju ometi. Kui uskuda kirjanikku.

Sest pühapäevale järgneb jällè argipäev. Ja isiksuse tasalülitamine jätkub taas.

Endel Mallene

LUGESIN, NÄGIN, KUULASIN

TV MUUSIKAKLUBI

Eesti Televisiooni saatekavva ilmus alates käesolevast aastast uus saatevorm «Muusikaklubi», mis antakse eetrisse iga kuu viimase esmaspäeva õhtul.

27. veebruaril oli seega võimalus jälgida klubi teist saadet. Seekord tulid stuudiosse heliloojа Jaan Rääts, muusikateadlane Vidrik Kivilo, luuletaja Enn Vetemaa, pianistid Arbo Valdma ja Mart Lille, Tallinna Konservatooriumi kammeransambel ja vokaalansambel «Collage» Raivo Diksoni juhatusel. Saate koostas Maie Eilman.

TV-toimetus on saanud kirju klubi esimese õhtu kohta, milles avaldatakse arvamust, et arutlusteemade valik oli liiga spetsiifiline: Kuid kus arutada spetsiifilisi probleeme? Ega kõik saated peagi olema populaarteaduslikud. Seekordsed probleemid — tõsise ja kerge muusika vahekord, suhtumine klassikasse tänapäeval, harjumuslikkusest ja maitsest muusikas, tuleviku muusika jt. — peaksid huvi pakkuma just laiemale kuulajaskonnale.

Arutluse käigus püüti klassifitseerida puhkpilliorkestrite muusikat ja meie laulupidude programme. Siinkohal jäid otsad lahtiseks. Kuid kas alati peabki kõik ära mõeldud ja öeldud saama? Edasimõtlemine jääb kuulaja ülesandeks. Ja kas on mõtet üldse kogu muusikat jaotada kahte «lahtrisse»? On ju kergel muusikal palju alaliike — estraadimuusika, massilaul, operett, rahvalik laul jne. Ka džässist räägime kui kergest muusikast, ometi on kaasaegse džässi pooldajate arv võib-olla väiksemgi kui tõsisel muusikal.

Populaarsus ja avangardism, interpreet ja klassika, klassikaline ja džässmuusika, tuleviku muusika (elektronseadmed-autorlus-interpreet) — kõik need ja teised probleemid pakuvad võimalusi huvitavaks poleemikaks. Edaspidi võiks klubi saatesse võtta korraga vähem «punkte». Siis saab põhjalikumalt lahti harutada probleemide olemust. Nii mõnigi «lahtine ots» jäi seekord veel kokku sõlmimata. Mööda minnes puudutatud küsimusi võiks veel arutada järgmistel klubiõhtutel.

Paralleelselt jutuvestmisega esitatud vastav kava oli huvitav ning kogu saadet võib pidada kordaläinuks.

Uue kohtumiseni «Muusikaklubi» III saates märtsi lõpul.

Alo Põldmäe

Vaatame ringi . . .

ja imestame, kuidas üks hea film võib ära kaduda nagu nõel heinakuhja. Vanarahva võrdlus illustreerib seekord kurba fakti — üleliiduliselt filmikritikalt tunnustust leidnud ja Baltiliiduvabariikide VI filmifestivalil autasustatud «Tallinnfilmi» populaarteaduslikku värvifilmi «Vaatame ringi» sai meie vabariik ühe (?!) koopia.

Edasi mõtleme arvude abil. Filme demonstreeritakse enam kui tuhandes kinoetenduspunktis. Isegi siis, kui jätame silmapaari vahele filmi edasisaatmiseks ettenähtud päevad, kuluks ligi kolm aastat, et «Vaatame ringi» jõuaks rahvani.

Nagu näha, ootab filmi «Vaatame ringi» kurb perspektiiv. Küsimus ääriks seda enam tähelepanu, et «Tallinnfilmil» on käesoleval aastal kavas luua samale filmile «teine seeria» — populaarteaduslik värvifilm tingnimetusega «Inimene ja maastik». Film inimesest, loodusest ja tehnikast, sellest, kuidas loodust tehnika eest kaitsta.

Dokumentaalfilmide koopiatest on vaja tõsiselt kõnelda. Rohelist teed heale filmile!

A. Rahman

(Vt. «Sirp ja Vasar» nr-d 53, 1966 ja 2—9, 1967)

LÕUNA RIST

● *Tollel pühapäeva õhtul toimus kohaliku sõprusühingu esimehe korteris koosviibimine, millest võttis osa ka Wellingtoni linnapea, söör Francis Gidds, suur tugev mees. Külalisi oli palju. Vaatasime televiisoris filmilõike meie päevasest matkast. Siis pidas mr Francis Gidds kõne ja tõstis klaasi. Selle peale tõstsime veel klaase ja pidasime kõnesid. Kohtumisel viibis ka üks eestlanna, proua Lukats, kes kutsus meid hiljem Sirgega enda poole külla. Maja, kus ta elas, asus mäejalal, kust avanes tore vaade tuledes siravale linnale. Seal õnnestus meil lõpuks näha ka siravat lõunapoolkera tähevalda ja kuulsat Lõuna Risti, mis siin on põhjataeva Suure Vankri aseaineks. Neli tähetäppi on pistetud lõuna-lääne taevatelki. Kui nad joontega ühendada, jah — siis tekib tõepoolest risti kuju.*

Lõuna Rist! Kissitad silmi, sirutad kaela ja tõused kikivarvukile, nagu pääseks nõnda Lõuna Risti lähemalt vaatama. Ah see ongi siis Lõuna Rist! Ja korraga hakkab hingel nii mõnus ja lahe, ning süda ütleb: sooh, nüüd võib koju minna! Nagu oleks kogu pikk maailmareis ette võetud ainult selleks, et Lõuna Rist ära vaadata. Inimene on juba kord niisugune naljakas, tekib mingi sümbol, igatsus, idéefixe, salasund, ja see nõuab rahuldamist. Jääb ta täitmata, ei leia hauaski rahu. Lõunapoolkeral sai käidud, aga Lõuna Rist jäi nägemata! Omast kohast on see hea: selline salasund viibki inimesi uutele randadele, mägede tippu, maailma otsa, tähtede poole. Olgu või ribadeks, tulgu või surm, aga edasi!

Teekond maailma otsa

VOLDEMAR PANSO

Ta unustab vaeva ja hoole
ja lendab mesipuu poole.

Niisiis, Lõuna Rist oli verstapost. Vaatasime teda eesti kase ja kuuse vahelt, mille perenaine oli ammu sinna istutanud. Sigines kodutunne ja sündis kojuigatsus. Ka vestlus perenaisega kisub aina Eestimaa poole. Kiidame nende linnapead, söör Francis Giddsi, et tore ja soliidne mees. Perenaine ütleb:

«Ah see va Kitse Värdi, Paide kandi mees. Ta kirjutab nime pehme g-ga, siis kõlab nagu peenemalt ja siitrahva moodi. Esimeseks peaministriks oli ka eestlane, Mahtra sõjast jalga lasknud mees Sion. See on juudi nimi, siin vahetas inglise nime vastu. Tal on linnas ausammas. Näe, pilt ripub mu seinal. Uus-Meremaa on õieti öelda Eesti asumaa,» ütleb jutukas perenaine ja naerab oma laia ning lahmakat naeru.

Lahkudes õnnitleb «Armsa luiskaja» edu puhul Kadrioru lossis. Imestan, kust tema seda teab, oli ju esietendus vaid päev enne mu ärasõitu?

Ta ulatab mulle «Kodumaa» numbri Rummo ja Eskola pildiga:

«Kuidas me asumaal ei peaks teadma, mida emamaal tehakse.»

Christchurch, nagu . . .

● *Oli jäänud veel reisi viimane etapp. Lendasime Lõunasaarele, Christchurchi linna. Meri tuli vastu, edasi polnud enam kuskile minna. Olime maailma otsas ning maailm sai otsa. Kui oleks merd pidi veel kõndima hakanud, siis oleks paistnud Lõunanaba, Smuuli jalajäljed ja valge pimedus, kus püsib igavesti visioon Deborast.*

Christchurchis on kapten Robert Scotti mälestussammas. Siit asus ta 55 aastat tagasi Lõunanaba vallutama, jõudis kuu aega pärast Amundsenit kohale ja hukkus tagasiteel oma nelja saatjaga lumetuisus. Samba jalamil on reljeef traagilisest surmaootusest. Samba alusel seisab Robert Scotti valge kuju, ekspeditsiooniriietuses, suusakepp käes, salasund silmis.

Sa unustad vaeva ja hoole...

Christchurchi nimetatakse katedraali linnaks, tasandikkude linnaks, aedade linnaks, kõige inglispärasemaks linnaks väljaspool Inglismaad. See on kõik õige. Linna tulipunktiks on sada aastat tagasi ehitatud pseudogooti katedraal Christchurch (Kristuse kirik). Turgude küllus tunnistab põllumaade rikkust. Rohelised aiad ja villad venitavad linna pikaks nagu närimiskummi. Kuna maakerast on raske auku läbi puurida, siis võib-olla mõtlesid esimesed ümberasujad tõepoolest kujuteldava augu kohale teist Londonit või vähemasti Oxfordi rajada. Läbi linna voolab rohelises palistuses Avoni jõgi, nagu Inglismaal. Kõik paigad, nimed ja stiilid on nagu Inglismaal. Aga «nagu» pole kunagi see, mis on «päris». Seetõttu jääb päris Christchurch ise nagu vajaka. Ei oska teda mäletada ega meenutada, samuti kui paljusid inimesi, filme, raamatuid ja etendusi, mis pole nad ise, vaid nagu paljud teised enne neid.

Võib-olla seepärast mäletan rohkem kui linna ja mererandu seda prillidega kõhna vanahärrat, kes oma vana autoga mind linnas ja mererannas sõidutas. Ta tahtis kõike seletada, kõike näidata ja karjus kogu aeg mulle kõrva sisse. Kas ta arvas, et ma ei kuule, või ei kuulnud tema ise? Igatahes teisel pool lahte oli tal hääl läinud. Sõiteemajas kaheksa kooki, hääl tuli tagasi, ja karjus edasi. Mäletan teda igavesti, sest ta oli selline saatja nagu ei ükski teine. Mäletan linnatänaval Fidži saare meest, sest nad käivad riides nagu ei ükski teine mees, pintsakus ja seelikus. Mäletan õhtut kohalikus sõprusühingus. Seal oli kontsert nagu ei kuskil mujal, samoa, inglise ja eesti keeles. See on kõige kaugem paik, kus olen kunagi esinenud. Võib-olla on see ka kõige kaugem paik, kus kunagi on kõlanud eesti luule.

Mäletan valmivat ülikooli, sest ta polnud nagu Mustamäe oma. Mäletan muuseumi linnuriiki, sest need linnud olid nagu ei kusagil mujal.

Kiwi-lind

● *Nagu Nõukogude riigi sümboliks on viisnurk, Britannial lõvi, Kanadal vahtraleht, nõnda on Uus-Meremaa sümboliks kiwi-lind. Muust maailmast laiade mereväljadega isoleeritud kaksiksaarel elas omapärane ja ürgvana linnuriik. Mitmed liigid neist, kummalised kehalt, värvilt ja elulaadilt, on lennuvõimetud. Suhteliselt hiljaaegu kadus maakeralt neljameetrine hiidlind Dinornis, keda maoorid kutsusid moa. Nende hävitamise patt jääb maooride hingele, nagu eurooplaste hingele jääb dront.*

Kuid veel on olemas moa sugulase kiwi-linnu elavaid eksemplare. Nad on kaitse all. Neid on nii haruharva ja nad on nii raskelt tabatavad, et meiegi nägime vaid topislindu Christchurchi muuseumis. Kuigi skeletilt

MUUSIKAELU PÄEVAPROBLEEME

Vanaviisi enam ei saa

Meie vabariigi kontserdielu muutub iga aastaga üha intensiivsemaks ja laiahaardelisemaks. Kui näiteks kümme aastat tagasi korraldas Eesti NSV Riiklik Filharmoonia 1450 kontserti aastas, siis 1966. aastal tõusis nende arv juba üle 1900, kusjuures ligi 1500 kontserti andsid meie solistid ja kollektiivid. Aasta-aastalt laienevad kultuurisidemed vennasvabariikide ning välismaaga — eesti kunsti dekaadid, eesti kultuuri päevad ja muud sedalaadi üritused vennasvabariikides on muutunud viimastel aastatel traditsiooniks. Seoses sellega vajame järjest rohkem häid, esmaklassilisi interpreete, kes on võimelised väärilisel esindama eesti muusikakunsti teistes liiduvabariikides ja ka väljaspool Nõukogude Liidu piire.

Kuid uute interpreetide juurdekasv on meil juba aastaid äärmiselt napp. Selle peapõhjus on kahtlemata asjaolu, et Tallinna Riiklik Konservatoorium ei saa äärmiselt kitsaste ning õppetööks sobimatute ruumide tõttu vastu võtta vajalikku arvu üliõpilasi ning ei suuda neile normaalseid õppimistingimusi luua. Konservatooriumi muresid käsitlesid põhjalikult professorid V. Alumäe, E. Kapp ja B. Lukk artiklis «Ei tohi viivitada» («Sovetskaja Estonia», 27. dets. 1966. a.) ning näitasid, et kui konservatooriumi ruumide probleemi kiiresti ei lahendata, muutub olukord muusikakaadri osas lausa katastroofiliseks.

Väljakujunenud olukord mõjub halvavalt ka filharmoonia tööle. Näiteks on viimase kolme aasta jooksul lõpetanud Tallinna konservatooriumi kõigest 6 lauljat, 8 viiuldajat, 1 tšellist, 1 kontrabassist, 1 trompetist, 1 metsasarvemängija, 2 flötisti, 2 fagotisti, 3 trombonisti. Veidi parem on olukord pianistide osas — neid on sama aja jooksul juurde tulnud 13. See äärmiselt väike «toodang» ei suuda rahuldada isegi vabariigi kahe muusikateatri — «Estonia» ja «Vanemuise» — ning Eesti Raadio ja Televisiooni sümfooniaorkestri vajadusi, rääkimata muust. Kaadripuudus on nii suur, et peaaegu kõik enam-vähem «jalad alla saanud» konservatooriumi üliõpilased kutsutakse tööle «Estoniasse» või mujale, sümfooniaorkestris mängivad isegi muusikakooli õpilased. Kahtlemata vajavad noored lauljad ja pillimehed praktikat, kuid vaevalt mõjub selline suur koormus, nagu pidev töö professionaalses kollektiivis, soodsalt nende õppeedukusele ja tervisele. Arvan, et siin peitub ka üks põhjusi, miks nii mõnedki andekad ja heade eeldustega noored (eriti lauljad) ei suuda lõpetada konservatooriumi professionaalsele muusikule esitatavate nõuete tasemel.

Kuna ooperiteatrid ja sümfooniaorkester ei saa eksisteerida ilma koosseisuliste lauljate ja pillimeesteta, on loomulik, et nende vajadused rahuldatakse noorte töölesuunamisel esmajoones. Et filharmoonia saab väljakujunenud töösüsteemi tõttu tegutseda ka ilma oma koosseisulise kaadrita — korraldada kontserte mittekoosseisuliste kollektiivide ja solistidega punktitasu alusel, seepärast jäävad aga tema soovid ja vajadused tihti arvestamata. Iga aastaga annab see filharmoonia töös järjest valusamalt tunda nii otseselt kui kaudselt.

Meie muusikalektooriumi ülesandeks on muusika propageerimine elanikkonna kõige laiemates kihtides, esmajoones aga õppiva noorsoo hulgas. Iga loengkontsert nõuab vastavalt sisule kindlaid muusikalisi näiteid. Vastavalt kokkuleppele valmistavad lauljad, pianistid, viiuldajad, ansamblid jt. (peale paari erandi muidugi mittekoosseisulised) ette iga teema jaoks vastava repertuaari. Sageli aga oleme enne kontserti olukorra ees, et vaatamata kokkuleppele on esinejad viimasel momendil ettenähtud esinemisest sunnitud loobuma mitmesuguste ülesannete tõttu oma põhitöökohal (teatris, konservatooriumis, orkestris) Filharmoonial tuleb siis kiires korras otsida asendajaid. Hea on, kui leitakse asendaja enamvähem sobiva repertuaariga, sageli aga pole leida midagi. On selge, et ka kõige paremini kavandatud kontsert pole enam see, mis ta peab olema. Vähesed teavad, kui suuri raskusi toob endaga kaasa ettekandeaparaadi komplekteerimine vokaalsümfooniliste suurvormide ettekandmiseks, olgu see Beethoveni 9. sümfoonia või Bachi h-moll mess, Haydni «Loomine», Stravinski «Kuningas Oidipus», Šostakovitši 13. sümfoonia või mõni teine. Selleks mobiliseeritakse tavaliselt kogu vabariigi jõud — osa soliste kutsutakse RAT «Estoniast», osa RAT «Vanemuisest», osa konservatooriumist ja vajaduse korral isegi väljastpoolt vabariiki. Seejuures tuleb filharmoonial iga mainitud asutusega kokku leppida solistide vabastamise asjus nii proovideks kui kontsertideks, iga asutus on sunnitud sel puhul vastavalt planeerima ka oma tööd ja etendusi või neid ümber paigutama.

Eesti NSV Riiklik Filharmoonia pole juba aastaid saanud uusi soliste, esmajoones lauljaid. Põhjusest on eespool juba räägitud — vokalistide juurdekasv on napp ning kõik eredamad anded suunatakse teatritesse. Ärgu mõistetagu mind valesti, kui ütlen, et just filharmoonia vajab ainult eredaid, kõrge kvalifikatsiooniga interpreete. Ooperiteatris tuleb solistidel laulda ka teise- ja kolmandajärgulisi osi, teatrilauljat abistavad laval veel grimm, kostüüm, dekoratsioonid, valgustus, partnerid. Kontserdilaulja peab aga olema suuteline paeluma kuulajat ilma kõigi nende abivahenditeta, ainuüksi oma meisterlikkuse ja ande jõuga.

Nagu mitmes teiseski liiduvabariigis kuulub ka meil filharmoonia ülesannete hulka estraadikunsti arendamine. Ning seetõttu puutume igapäevases töös kokku veel ühe raskusega — kust võtta estraadialast kaadrit?

See probleem on n.-ö. üleliiduline ning seda on juba aastate jooksul aeg-ajalt arutatud NSV Liidu Kultuuriministeeriumi kitsamatel ja laiematel nõupidamistel. Kuid kui mujal on selles osas siiski üht-teist ette võetud (Moskvas tegutseb näiteks estraadi- ja tsirkusekooli kõrval nn. estraadinumbreid ettevalmistav stuudio. Kiievis avati mõni aasta tagasi estraadistuudio), siis meie vabariigis on ainsaks «varasalveks», kust otsitakse estraadinäitlejaid, jäänud siiamaani isetegevus. Sellega muidugi leppida ei saa, sest ainult harukordadel, silmapaistvalt andekate inimeste puhul võib juhtuda nii, et laulja või mõne teise žanri esindaja on võimeline siirduma isetegevusest otse professionaalsele lavale. Tavaliselt vajab ta siiski põhjalikku õppimist ja juhendamist ning õige oleks, et isetegevuslane pääseb professionaalsele lavale kooli kaudu, mitte otse.

Et leida väljapääsu, on Eesti NSV Riiklik Filharmoonia loonud Eesti NSV Teatriühingu materjaalsel toetusel midagi estraadistuudio taolist, kus võistluse alusel valitud noored asjahuvilised täiendavad ennast vastava ala pedagoogi juhendamisel nii laulus kui sõnakunstis, õpivad kõnetehnikat, lavalist liikumist, lavameisterlikkust. Kuid vastavate ruumide ja vahendite puudumise tõttu ei edene see töö kaugeltki nii hästi kui vaja.

Kvalifitseeritud pillimeeste — saksofonistide, trompetistide, trombonistide jt. vähesus seab aeg-ajalt suurte raskuste ette ka filharmoonia estraadiorkestri ja väiksemad ansamblid, sest instrumentalistidegi järelkasvu ei saa lahendada isetegevuse baasil. Juba ühe pillimehe lahkumine orkestrist on juhtkonnale probleem — kust leida asendaja? Kui aga kollektiivist lahkub korraga kaks või kolm orkestranti — see on juba katastroof.

Kuuldavasti kavatseb vabariigi kultuuriministeerium lähemal ajal korraldada nõupidamise, kus arutatakse muusikakaadri ettevalmistamist. Tahaks loota, et see aitab lahendada mõnegi lõigu sellest suurest probleemist.

Olga Rudneva

EESTI NSV TRÜKISÕNA 1966

Eesti NSV Riiklikus Raamatupalatis on tehtud vabariigi trükitoodangu 1966. a. kokkuvõtted Üldse anti sel aastal välja 1928 raamatut ja brošüüri 10,4 miljonis eksemplaris. Raamatute ja brošüüride keskmine tiraaž oli 5400 ja keskmine maht 9,7 trükipoognat, s. o. 155 leheküljel 132 ajakirja ja muid jätkuvaid väljaandeid ilmus üle 15 miljoni eksemplari ja 37 ajalehte üle 178 miljoni eksemplari. Iga elaniku kohta tuli trükist aastas 8,1 raamatut ja brošüüri, iga 100 inimese kohta tuleb vabariigis 58 ajakirja ja 62 ajalehenumbrit. Võrreldes 1965. a kasvas trükiste arv 4,5% võrra.

77% raamatute üldarvust oli eestikeelsed. 12 trükis ilmus K. Marxi ja Fr. Engelsi «Kommunistliku partei manifest». Esmakordselt avaldati eesti keeles K. Marxi «Poliitilise ökonoomia kriitikast», uustrükis V. I. Lenini «Marksismi kolm allikat ja kolm komponenti». Peale nende veel marksismi leninismi rajajate temaatilised kogumikud «Teaduslikust kommunismist» ja «Proletaarsest internatsionalismist».

Valmis sai 2 köide 5-köitelisest «Eesti kirjanduse ajaloost». Ilukirjandust ilmus üldse 171 raamatut, üle 3,5 miljoni eksemplari neist eesti ilukirjandust 80 raamatut, 1,8 miljonit eksemplari. Eesti ilukirjanduse esitrükke oli 66, neist proosateoseid 28 ja luuletuskogusid 17

Vene kirjandust avaldati üldse 25 raamatut ja ligi pool miljonit eksemplari.

Välismaa kirjandust ilmus 50 raamatut, üle miljoni eksemplari.

L. Püss

Teatrite repertuaarist

Ajakiri «Teatr» (nr. 2, 1967) toob Üleliidulise Autorikaitse Valitsuse andmetel koostatud kõige mängitavamate teoste nimestiku (1966. aasta esimese poole kohta). Nimestiku eesotsas on V. Lavrentjevi «Austa oma isa . . .», mida 82 teatrit on mänginud 1653 korda, P. ja A. Turi «Ülejooksik» (47 teatrit, 1248 etendust), S. Aksakovi muinasjutu alusel loodud «Helepunane lilleke» (32 teatrit, 859 etendust), A. Kuznetsovi — G. Steini «Abielus peigmees» (33 teatris 823 etendust) ning E. Radzinski «104 lehekülge armastust» (56 teatrit 821 etendust).

Eesti algupärandeid on toodud andmete kohaselt mängitud: A. Liivese «Viini postmarki» 4 teatris 106 etendust, J. Smuuli «Polkovniku leske» 4 teatris 100 etendust ja «Kihnu Jõnni» samuti 4 teatris 72 etendust, B. Kaburi «Ropsi» 5 teatris 70 etendust ja «Rops aitab kõiki» 3 teatris 56 etendust, E. Ranneti «Kadunud poega» 5 teatris 65 etendust, E. Aldi «Pimedat meest» 3 teatris 56 etendust ja L. Koidula «Säärast mulki» 1 teatris 50 etendust.

Rakvere Teatris esietendus poola dramaturgi K. Choinski kolmevaatuseline näidend «Õine lugu», mille tõlkis Aleksander Kurtna. Lavastas külalisena Eesti NSV rahvakunstnik Ilmar Tammur, kujundas kunstnik Edgar Sööro TRA Draamateatrist.

K. Choinski on noor kaasaegne poola dramaturg, kes debüteeris oma esimese näidendiga «Ristisõda» 1961. aastal. Tema teine näidend «Seedripuu mõis» sai 1963. a. auhinna. Käesolev näidend («Õine lugu») nägi trükimusta samuti 1963. a. ja seda hakati menukalt mängima paljudes poola teatrites.

Peamine, millest näidendis kõneldakse, on küsimus inimeste üksköiksest suhtumisest neid ümbritsevaisse nähtustesse ja sündmustesse, inimeste sulgumisest iseenda maailma, argusest ja selle õigustamisest. Autor ütleb, et sellised vutlarisse sulgunud inimesed võimaldavad ja soodustavad ühiskonnas väärnähtuste tekkimist, segavad nende paljastamist ja hävitamist.

Pildil näeme stseenis Köörsilma (E. Valter) ja Fotograafi, keda külalisena mängib Eesti NSV rahvakunstnik Valdeko Ratassepp.

E. Kabriits

Räägib Meierhold

(1934.–1938. a. märkmeid)

Ärkan tihti öösel külma higiga kaetuna mõtte juures, et olen muutunud banaalseks, et mul on elus kõik liiga korras, et ma suren paksu vateeritud teki all, et olen lakanud olemast leidur . . .

*

Mulle ei meeldi, kui räägitakse: «Ma töötan teatris.» Töötatakse juurviljaaias, aga teatris teenitakse nagu armees ja laevastikus.

*

Olen pikkade lugemisproovide või, nagu öeldakse «lauataguse perioodi» vaenlane. Kui näitlejad lasevad pilgul üle rolli ridade joosta, siis nad hakkavad tahtmatult deklameerima, nagu see on omane teksti lugevatele inimestele. Mul on vaja kiiremini näitlejate käest osaraamatud ära rebida ja seepärast ma töötan misanstseenide juurde asumisega. Ma isegi eelistan lugemisele seda, kui näitlejad räägivad suflööri abil.

*

Lavastaja peab olema nii dramaturg, näitleja, kunstnik, muusik, montöör kui ka rätsep.

*

On olemas lavastajavõtted, mis peavad mõjuma mitte otsekohe, vaid nagu mürk, millega Medicid tapsid oma vaenlasi — teatud aja pärast, vastaval, varem valitud momendil. Selliseid võtteid märkab pealtvaataja alles siis, kui näidend on juba lõppenud, või ei märka üldse — ja see on veelgi parem.

*

Kui näidendis on kirjutatud kõik stseenid ühesuguse jõuga, siis on läbikukkumine kindlustatud: pealtvaataja ei suuda sellist pinget taluda. Algus peab köitma ja midagi lubama. Keskel peab olema üks rabav efekt. Enne finaali on vaja väiksemat efekti, ilma pingeta. Kõik ülejäänu võib olla milline tahes. Ekstraktid ei lööd teatris läbi.

*

Puškin on kõige imetlusväärsem näitekirjanik: temal ei saa mitte midagi kärpida. Kui näiteks loed «Kivist külalist», on kõik arusaadav, hakkad aga mängima — tundub, et teksti on vähe. See on sellepärast nii, et kui Puškin kirjutas, siis ta aimas ette tulevast, mitte «sõnalist» teatrit vaid niisugust teatrit, kus liikumine täiendab sõna.

*

Puškin on mitte ainult suurepärane näitekirjanik, vaid samuti ka näitekirjanik-lavastaja ja uue draamasüsteemi algataja. Kui koguda kokku kõik tema kirjadesse ja artiklivisandeisse laialipaisatud märkmed teatri kohta, siis me näeme vaadete üllatavat järjekindlust. Nendest märkmetest juhindun ma juba ammu oma jooksvas töös ja plaanides.

*

Lugege igal hommikul kas või paar-kolm lehekülge Puškinit . . .

*

Põhiline, mida me peame õppima Puškinilt, see on — too sisemine vabadus, mis on hädavajalik loomingus ja mida ta valdas. Kunstis on kõige hirmsam kartlik pedantsus, naeruväärne täispuhutus, lipitsemine, püüd kellegi maitset ära aimata ja selle järgi talitada, kartus riivata kõrgete tiitlite kandjate eneseuhkust ja solvata mingeid upsakaid inimesi, kui sa kõigest sellest pole lahti saanud, siis parem ära Puškini juurde asugi.

*

Majakovski rääkis mulle, et «Lutika» ja «Sauna» kallal töötades õppis ta meie «Revidendist», «Hädast mõistuse pärast» ja «Mandaadist». Selline peabki olema teatri koostöö poeediga: kumbki õpib teiselt. Kuid teatavas mõttes läks ta kaugemale ja esitas meile uusi ülesandeid. «Lutikas» on üllatavaid ühe episoodi vaheldumisi teisega, milles võime ära tunda Shakespeare'i paremaid rütmilisi modulatsioone.

*

Kaasaegne stiil teatris on kõige julgema tinglikkuse ja kõige äärmisema naturalismi ühend. Kuid loomulikult on kogu asi proportsioonides, see aga on juba maitse, ande ja mõistuse küsimus.

Ma olen kõige puhtam realist, ainult et terava vormi pooldaja, saate aru?

meenutab kiwi jaanalindu, on ta imelik segu kõigist kombinatsioonidest ja seetõttu ei kellegagi sarnanev, uunikum. Tal puuduvad täiesti tiiva- ning sabasuled. Imelik pehme sulgkate meenutab enam villa või juukseid kui sulgi. Hallikaspruun, kodukanast pisut suurem, on tal lühikesed jõulised jalad, pikk peenike nokk, ninasõõrmetega üsna noka otsas, ja kassivurrud. Elab metsas endavalmistatud koopas. Päeval magab, öösel käib jahil. Pistab noka üleni maa sisse, tõmbab aeglaselt välja, nõnda, hea haistmisega, otsib putukaid ja mardikaid. Jookseb kiiresti ja hääletult, on võimeline tegema suuri hüppeid. Neid püüti öösiti tõrvikute valgel, koerte ja kassidega. Kiwi on raskesti tabatav. Ta juuskasukast tehti mantleid, mida tohtisid ainult pealikud kanda. Kummaline on see, et kiwi-ema muneb ühe kohutavalt suure muna, mis kaalub pool kilogrammi, ja sellega on tema vaev nähtud ja töö tehtud. Haudumine on väiksema ning väetima — isase — ülesanne. See on võrdlemisi igav ja tuim töö, sest väljahaudumine võtab oma 80 päeva, see on aja, millega inimene käib tiiru ümber maailma. Siis murdub koor ja välja tuleb täissulgedega tegelane, kes inimmõiste järgi võiks kohe saada passi ja valimisõiguse.

On veel üks uunikum Uus-Meremaal, see on umbes kahe jala pikkune, sisalikku või krokodilli meenutav kolme silmaga elukas tuatara. Kolmas silm asub tal kuklas ja kattub õige noorelt nahaga, nõnda et kasutegurit (ah, kui ilus sõna!) tal sellest silmast ei ole. Tuatara on tähelepanuväärv selle poolest, et ta on viimane mohikaanlane suurte roomajate — dinosauruste ja ihtüosauruste — epohhist. Ta tänase päeva tere on 200 miljoni aastase good-bye'ga.

Kohe järgneb veel üks good-bye!

Kiwi-lind

III OSA. INIMENE SÕIDAB KOJU

It's a long way to Kivimäe

Senegalis juhtus kord selline naljakas ja mõtlemapanev lugu. Jagasin neegritele paberosse, mis tekitas neis ülimat hämmastust ja arusaamatust — kumba otsa pidi neid suitsetada. Ühine tubaka suitsetamine on mehi alati ühendanud ning jutuotsale viinud. Nii ka seekord. Häda oli ainult selles, et keegi ei osanud kellegi keelt. Kuid peale sõna on veel žestid ja intonatsioon, ning selle järgi võis aru saada, et mehi huvitas, kust kandist on selline mees sellise isevärki tubakapruugiga?

«Soviet Union», ütlen tolle rahvusvahelise sõna, mis on kogu maailmas omandanud selgepiirilise ning kindlamõistelise tähenduse. Kuid seekord olin sattunud inimestele koloniaalsüsteemi traagiliselt pimedast kirjaoskamatute armeest, kes teavad ainult tolmust tänavat ning masendavalt viletsat kvartalit, kus nad elavad oma ühetoonilisi elupäevi, ja siin lõpeb nende maailm.

Kuidas edasi seletada? Ütlen: «Moskow. Moskvaa!» — ei mingit arusaamise läiget silmades.

Näitan eemalolevale laevale, mille valgel küljel on kuldsed tähed «Estonia». Mis ütlevad neile kirjatähed, mis ütleb neile sõnakõla — Estonia. Paberossipoisid raputavad nukralt pead.

Kaotan juba igasuguse lootuse ja ütlen huupi: «Tallinn! Tallinn,» et üldse midagi öelda, et konversatsioon jätkuks. Muidugi niisama pikad näod ja needsamad pearaputused. Paus. Enam ei oska midagi öelda ja lisan naljaviluks läbi nina, nii neegri keele moodi: «Kivimäe.»

«Aa, Kivimäe!», löövad meeste näod selgeks ja särama. Kõigil on korraga asi klaar. Käed surutakse pihku. Kivimäe! — selge mis kandi mees. Selge, mis kandi tubakas ja paberossid! Nad istusid tünnidele ja hakkasid mulle kitarri mängima.

See lugu tuli meelde, kui istusime Sirgega jälle Sydney hotellis, meie — kaks Kivimäe meest, ja lugesime ajalehest punase kirjaga viimaseid uudiseid: algas «Quantase» pilootide streik.

Sirge kordas seda tõsiselt, mina lõbusalt. Kõik broneeringud lendasid õhku. Lõunapoolkera lennuliikluses tekkis kohutav segadus. Ja me mõlemad tundsime iga päevaga üha selgemini, kui kohutavalt pikk tee on Sydneyst Kivimäele! . . .

Tacaranda puu mõtted

Kui leiliruumis hakkab kuumus liiga tegema, võid minna riietusruumi ennast jahutama. Aga mis teha siis, kui puudub selline riietusruum, ja kogu maailm on ümberringi aina üks leil? Jah, sellisesse hiiglaleiliruumi sattusime kahe ja poole tunniga. Olime Meie sõbrad, keda me võib-olla enam kunagi ei näe, lehvitavad lennujaama ukselt. Tõstame jalad lahti Uus-Meremaa pinnalt, mida võib-olla kunagi enam ei puuduta. Oleme villasesse mähitud. Puhub külm ja lõikav lõunatuul, mis peab varsti maad andma soojale põhjatuulele.

Lennuk rebib maapinnast lahti. Sõit jätkub, mitte enam edasi, vaid tagasi. Sirutame kaelad aknaklaasi taga õieli. Ah, kui kahju, et pole tuatara-kolmandat silma!

Lahkume maooride Tuulemaalt.

kampsunitesse pakitud ning lõdisesime veel Christchurchi tuultest, kui Austraalia kuumalaine hakkas higi välja pigistama. Kraadiklaas näitas 102 kraadi. See teeb meie «rahas» üle neljakümne.

Kümnepäevane eemalolek oli toonud Sydneysse suured muutused. Muutunud oli ilmastik, muutunud olid äriaknad ja müügisaalid. Kirevad ehted, nailonkuused ja kumendav kuumus andsid tunnusmärke sellest, et oli alanud jõuluhooaeg, suurim tormijooks rahakottidele.

Kuigi teadliku kodanikuna olen kaljukindel nääride pühitseja ja jõuluvana uskumine on palju ausameelsema ning dialektilisema näärivana usu ees kõvasti kõikuma löönud, toob sõna «jõulud» mälupilti virvenduse lapsepõlvest ning Martin Lutheri lauluraamatust ja siis hakkad vaikselt omaette itsitama, kui mõtled austraallase jõulupühale. Kuidas, kuram, tema istub trussikute väel nailonkuuse juures, pühib peoga higi ja laulab täies tõemeeles:

«Kesk talve külmal ajal
Ta kasvas ülesse . . .»

Maailma otsas ringi vaadates hakkad taipama, kui palju nihkumisvõimalusi on sellel elupildil, mis kujunes kindlaks Kivimäel aastakümnete pikkuses muutumatus päikese ringkäigus. Hakkad mõistma, kui imeline on maakera ja inimene oma variatsioonide ning võimaluste rikkuses. Hakkad taipama, et mõisted, nagu valge kui luik või külm nagu november võivad mõttetult kõlada. Vaatad tacaranda õiepuud tema novembri lõpu kevadises puhkemises; hajuv-violetses virvenduses mattrohelisel taustal mõjub ta otsekui imemaa unistus. Ja võib-olla rohkem kui kusagil mujal tajud just

(Järg 8. lk.)

UUSI RAAMATUID

ETTEVALMISTUSEST SUURE SOTSIALISTLIKU OKTOOBRIREVOLUTSIOONI 50. AASTAPÄEVAKS. NLKP Keskkomitee otsus 4. jaanuarist 1967. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 5000 eks. 22 lk. Hind [illegible] kop.

H. Kallak. EVOLUTSIOONI PÕHITEGURID.

Kõnesolev õppevahend on osa bioloogiaosakonna IV kursuse üliõpilastele loetavast darvinismi ja evolutsiooniõpetuse ajaloo kursusest. Töös käsitletakse evolutsiooni põhilisi tegureid, nagu pärilik muutlikkus, loomulik valik ja isolatsioon. Materjal esitatakse kaasaegse darvinismi seisukohtadelt, tuntumate nõukogude ja välismaa evolutsionistide tööde alusel. TR Ülikooli geneetika ja darvinismi kateedri väljaanne. Trükitud 500 eks. 116 lk Hind 18 kop.

TUNNE LOODUST

Noortele fenoloogidele mõeldud brošüür, milles jagatakse näpunäiteid looduse vaatlemiseks, selleks, kuidas orienteeruda lumel leiduvates jälgedes, määrata luhtadel, niitudel ning rabaservadel elavaid vesilikke, konni, sisalikke ja madusid, vesteldakse nahkhiirtest ning räägitakse taimede viljade ja seemnete levimisest, sellega kaasnevatest imepärastest kohastumistest. Autorid: A. Õige, T. Randla, V. Kasemets ja F. Jüssi. Kujundanud H. Viires. Eesti NSV Haridusministeeriumi väljaanne. Kirjastus «Valgus». Trükitud 2000 eks. 72 lk. Hind 9 kop.

K. Schults. VALGUSE POLARISATSIOON. Loenguid kaugõppijaile. Tallinna Polütehnilise Instituudi füüsika kateedri väljaanne. Trükitud 1500 eks. 32 lk. Hind 6 kop.

ORIENTEERUMISSPORT. Võistlusmäärused. Tölk. T. Orutalu. Juhised rajameistrile koostanud R. Välbe. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 2000 eks 64 lk. Hind 11 kop.

Ü. Pavel. PRAKTILISI TÖID GENEETIKAS. TR Ülikooli geneetika ja darvinismi kateedri väljaanne. Trükitud 500 eks. 70 lk. Hind 10 kop.

V. Saarma. TERAPEUTILISTE HAIGETE POLIKLIINILISEST TEENINDAMISEST. Metoodilin juhend. TR Ülikooli hospitaalteraapia kateedri väljaanne. Trükitud 1000 eks. 68 lk. Hind 10 kop.

E. Allik. GRIPP. Arstlikku nõuannet. Vabariikliku Sanitaarhariduse Maja väljaanne. Kirjastus «Valgus». Trükitud 20 000 eks. 12 lk. Hind 3 kop.

СТРОИТЕЛЬНЫЕ КОНСТРУКЦИИ И СТРОИТЕЛЬНАЯ ФИЗИКА. Ehituste konstruktsioone ja ehitusfüüsikat käsitlev artiklite kogumik. IV. Tallinna Polütehnilise Instituudi Toimetised nr. 244. Trükitud 500 eks. 100 lk. Hind 33 kop.

S. M. Ivanov ARSTLIK KONTROLL JA RAVIKEHAKULTUUR. Õpik meditsiiniliste instituutide üliõpilastele. Tölk. O. Imelik Kaas: J. Arrak. Kirjastus «Valgus». Trükitud 5000 eks. 448 lk. Hind 93 kop.

L. Alttoa ja H. Raigna AABITS. 7. väljaanne. Kunstiliselt kujundanud S. Väljal. Trükitud 40 000 eks. 128 lk. Hind 30 kop.

TARBIJATE KOOPERATIIVI MAJANDUSLIKU TEGEVUSE ANALÜÜS JA PLANEERIMINE. (Abiks planeerijale-ökonomistile). Tölk. I. Priks. Kaas: K. Vanavski. Eesti Tarbijate Kooperatiivide Vabariikliku Liidu väljaanne. Kirjastus «Valgus». Trükitud 500 eks. 88 lk. Hind 28 kop.

Fasil Iskander. KITSTUURI TÄHTKUJU.
«Loomingu» Raamatukogu» nr. 5/6 (481/482).

Fasil Iskanderi satiiri teravik on sihitud veel hiljuti vohanud voluntaristliku majanduspoliitika pihta, kus imesid oodati kõikvõimalikest kampaaniatest. Ühes Lõuna-Kaukaasia vabariigi ajalehes ilmus väike märkus kaljukitse (tuuri) ja kodukitse ristamisel saadud kitstuurist. Ja kuna seal suvitav tähtis isik avaldab selle kohta tunnustavaid sõnu, läheb lahti palavikuline kampaania kitstuuri juurutamiseks loomakasvatuses. Kogu sellest loost ja tema armetust läbikukkumisest jutustab noor ajakirjanik, jutustab naiivselt ja tõetruult, mis loobki omapärase koomilise efekti. Fasil Iskanderit on seni tuntud peamiselt luuletajana. «Kitstuuri tähtkujus» satiiriline sõžee on põimitud poeetiliste piltidega autori kodukoha Abhaasia loodusest, mälestustega lapsepõlvest ja see lisab teosele omapärast võlu. Vene keelest tõlkinud Henno Meriste. Kirjastuse «Perioodika» väljaanne. Trükitud 24 000 eks. 120 lk. Hind 20 kop.

August Gailit TOOMAS NIPERNAADI.
Romaan novellides.

Autor ütleb küll, et romaan novellides, kuid ta ei ole romaan ega novellikogu. Žanrilt hoopis isevärki nähtus eesti kirjanduselus. Ei ka läbinisti realistlik ega ainuüksi fantastiline pildistik, küll aga traagilised, koomilised ja tragikoomilised realistlikud pildid mingis fantastilises miljöös, kusjuures need lood on omavahel seotud ainult peategelase Nipernaadi isikuga, kes lõpetanud seiklused ja sekeldused ühes paigas, kerkib peagi üles kusagil teisal, et seal jälle otsast peale hakata. Vestab kurbnaljakaid luiskelugusid, kihistab naeru inimlike nõrkuste üle ja õhkab samas romantiliselt tähtede poole. 1928. aastal ilmunud «Toomas Nipernaadi» oli teos kõigile, aga ehk just selle tõttu ka otsekui väljaspool aega ja ruumi seisev, põgusalt elu pealispinda riivav fantaasiamäng, lõbus muinasjutt täiskasvanuile nende argimurede leevendamiseks. Järelsõna kirjutanud Harald Peep. Illustreerinud ja kunstiliselt kujundanud Peeter Ulas. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 28 000 eks. 360 lk. Hind 93 kop.

Ardi Liives. POOLTEIST PÄEVA MURET.
Näidend kolmes vaatuses.

«Pooltteist päeva muret» on näidend teadlaste elust. Näidendi ühel peategelasel tuleb valida: kas minna ausat ja rasket teed või astuda kerget karjerismirada, mis aga paratamatult hävitab inimese ja viib tema loomingu ummikusse. Näidendi eesmärgiks on näidata, et praegugi veel tuleb võidelda mõnede inimeste väärseisukohtade vastu ja seda mitte nende minevikuvigade meeldetuletamiseks, vaid sellepärast, et nad pole võtnud neist vigadest õppust. Kujundanud E. Tali. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 4000 eks. 78 lk. Hind 25 kop.

J. Oro. HIIR RÄTSEPAKS.

Hiiumaalt pärineva Julius Oro (tegelikult Oengo, hiljem Öngo) sulest on peale mitmekümne lasteraamatu ilmunud ka luuletuskogusid täiskasvanutele («Meie kevad» «Tahkuna», «Aegna») rütmilises proosas kirjutatud laevapoisilugu «Üle Atlandi», libreto A. Lemba ooperile «Armastus ja surm» jm. Kõnesolev valik on J. Oro mitmekesisest lasteluulest, mis seniajani on olnud laialt pillatud omaaegsete lasteajakirjade veergudele, väikelaste pildiraamatutesse ja koolilugemikesse. J. Oro lasteluule aineks on peamiselt aastaaegade kõikvõimalikud varjundid varakevadest südatalveni, linnud, loomad, taimed — looduse elu, millest paljugi on lapsele kodune ja tuttav, ühteist saab aga alles tuttavaks ning koduseks autori lihtsa, meeleoluka sõnastuse läbi. Kui võrrelda J. Oro lasteluulet tema kaasaegsete K. E. Sõödi ja E. Enno loominguga, siis näib «Hiir rätsepaks» autoril olevat võibolla vähem lapsepärast lallitamist ning riimimisrõõmu; see-eest aga iseloomustab antud värsikogu laiem ainevald, mitmekesisem tundeskaala ning vastavus avaramatele vanusepiiridele — esimesi sõnu hääldavast mudilasest kuni täiseale läheneva kooliõpilaseni. Koostanud ja järelsõna kirjutanud L. Hiedel. Illustreerinud H. Mitt. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 1500 eks. 128 lk. Hind 41 kop.

Hans Christian Andersen. METSLUIGED.

Suure muinasjutumeistri lugu kuningatütrest Elisast, kes oma töökuse ja tahtejõuga tõi tagasi ellu oma üksteist venda. Taani keelest tõlkinud H. Sepamaa. Joonistanud Evi Tihemets. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 40 000 eks. 24 lk. Hind 26 kop.

Boris Kõrver. KOORILAULE.

Üsnagi mahukas kogumik sisaldab ümmarguselt neli kümmend sega-, mees-, naislaste- ja poistekoorilaulu. Segakoorilauludest on toodud «Kommunistlik partei» (L. Smirnov), «Kalurikolhoosilaul» ja «Suveõhtul» (I. Sikemäe), «Kolhoositar» (F. Kotta), «Sünnimaale» (A. Alle), «Sõidame Tallinna» (N. Laanepõld), «Laul kolhoosivõladest» (K. Korsen). Laul filmist «Veealused karid» — «Üks laevuke läks üle vee» (J. Liiv), «Kuulus kangur» (D. Vaarandi), «Lumelaul» (P.-E. Rummo), «Laulame rõõmust» (M. Kesamaa) laul filmist «Valgus Koordis» — «Au kolhoosikorrale» (J. Smuul) jt. Meeskoorilauludest on kogumikus: «Laul Leninist» (J. Smuul), «Küll on pikad meie piirid» (rahvalaule), «Põlevkivikaevurite laul» (V. Sein), «Laul Narva kosest» (K. Korsen) «Mehised mehed» (K. Kesamaa), laul filmist «Veealused karid» — «Saarlaste kosjalugu» (M. Kesamaa), «Oh minu hella eidekene» («Kalevipoeg) pala laulumängust «Külaline soost» — «Traktoristide laul» jne. Naiskoorilauludest leiame kogumikust «Mis mul öelda oma kallist» (K. Korsen), «Kiik kutsub» (I. Sikemäe), «Pilv» (A. Puškin) ja pala kantaadist «Tuhandest südamest» (P. Rummo) ning mitmeid laste- ja poistekoorilaule. Kaas: L. Kruusmaa. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 1500 eks. 204 lk. Hind 1.70 rbl.

«MATEMAATIKA JA KAASAEG» XI.

Tartu Riikliku Ülikooli poolt väljaantav abimaterjalide kogumik õpetajatele ja õppijatele avaldab üle paari kümne mitmesuguse kirjutise küberneetika, majandusmatemaatika ja koolimatemaatika valdkonnast ning matemaatika ajaloost, matemaatilist päevakaja jne. Siin on toodud Ü. Lumiste «Ruumi mõiste geomeetrias» järg E. Tiidu artiklile «Mis on tõenäosus?», I. Kulli ja R. Palmi «Uut masintõlke ajaloos», J. Gabovitšilt ülevaade Mittestatsionaarse Matemaatikakooli esimesest tööaastast, kirjutisi tuntud matemaatikute elust ja loomingust jm. Keelenurgas on antud kirjutis matemaatilise teksti õigekirjutusest (Ü. Kaasik ja E. Vääri) ja E. Tiidu «Tõenäosusteooria ja matemaatilise statistika terminitest». 116 lk. Hind 35 kop.

«HORISONT» nr. 2.

Loeme H. Õiglase sõnavõttu «Mikrofüüsika ja jäävusseadused», tõlkeartiklit meie planeedi magnetväljast — «Unustatud hüpotees», R. Revelli kirjutist «Okeanograafia on planetaarne teadus» T. Tomsoni «Kahepaiksed molekulid», kõnelust laseritest, veerge filatelistidele raadiohuvilistele, õngesportlastele jne. Veel kõidavad lugeja tähelepanu leheküljed inglise kirjaniku-fantasti Arthur Clarki raamatust «Tuleviku jooned», mis on puhendatud liiklusprobleemidele, tema kitsaskohtadele ja arengujoontele, rubriik «Psühholoogia praktikum», V. Gerassimovi «Kolju punasest sarkofaagist», milles teadlane jutustab, kuidas ta plastilise rekonstrueerimise abil identifitseeris Schilleri kolju jm. Veergudel «Miks me just nõnda ütleme» on seekord vaatluse all «Potjomkini külad», «Punane niit» ja «Onu Sam». 76 lk. Hind 30 kop.

«SILUETT». Kevad 1967.

Järjekordsest moealbumist leiame jutuajamise kevadmoodidest, lehekülgi pealkirjadega «10 aastat Tallinna Moemaja», «Kunstnik Luule Heapost soovitab kevadeks», «Milline on teie rüht?», «Pilk jalgadele», «Sõrmustest», «Antiiksest sandaalist moodsa jalatsini» jt. Numbris tutvustatakse Saksa DV moekunstnike loomingut ja moode kogu maailmast, räägitakse soengutest, jätkatakse moeleksikoni «Mis on mis» avaldamist jne. Rubriigis «Luubi all» on seekord kõnelus jalatsitest, jalgadest, rühist ja välimusest tervikuna. Trükitud eesti keeles 50 000 ja vene keeles 250 000 eks 64 lk. Hind 1.50 rbl.

«NÕUKOGUDE NAINE» nr. 3.

Avaldab Helvi Jürissoni sõnavõtu Muia Veetamme juubeli puhul, Õie Algvere kirjapaneku «Abielust ja perekonnast juristi pilguga», Ressi Kaeralt kirjutise meie tuntud naisarhitektist Valve Pormeistrist, arsti nõuande «Kas karskus on kahjulik?» jm. 32 lk. Hind 35 kop.

EHITUSNORMID JA -EESKIRJAD. 9. kogumik. Autoteed. Ehitustööde organiseerimise ja teostamise eeskirjad. Ekspluatatsiooni võtmine. Tölk. H. Hunt, E. Saar ja A. Luksepp. Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riikliku Ehituskomitee väljaanne. Kirjastus «Valgus». Trükitud 2000 eks. 136 lk. Hind 45 kop.

AVALDAMATA MATERJALE JÄLGIDES

KULTUURHARIDUSTÖÖ KOOLILE TUGEVAM BAAS

L. Viikmaa puudutab oma kirjas Viljandi Kultuurharidustöö Kooli kitsaskohti, eriti praktikabaasi nõrkust, millest palju on räägitud. Kokkuvõtteks esitab ta küsimuse: kas ei tehtud viga, kui kool seitse aastat tagasi Tallinnast Viljandisse viidi.

Vastuseks teatab Eesti NSV Riikliku Kõrgema ja Kesk-erihariduse Komitee esimehe asetäitja K. Rink, et komitee töötajad on mitmel korral koos kultuurharidustöö kooli uue juhtkonna ja klubitöö ainekomisjoniga olukorda arutanud. Nagu selgus, on koolil võimalik senisest tunduvalt rohkem kasutada praktikabaasidena rajooni kultuurimaja, niisamuti teiste klubide ruume ja isetegevusringe. Kokkuleppele jõuti ka kultuurimaja saali kasutamise suhtes. Pidevalt käiakse šeffidena Tännasilma kultuurimajas üritusi korraldamas. Koolil on tihedad sidemed «Ugalaga».

Kool on klubitöö õpetamisele suhtelise vähem tähelepanu pööranud peamiselt seetõttu, et pedagoogidest ükski ei ole otseselt maa klubilistes asutustes töötanud.

Kultuurharidustöö kooli üleviimiseks Viljandisse oli mitmeid põhjusi, mis pole praegugi oma tähtsust kaotanud. Tallinnas praktika saanud noored sattusid maale asudes raskustesse. Suur osa kooli lõpetajatest ei läinud suunatud töökohtadele, vaid otsis linnas erialale mittevastavat tööd. Nagu näitavad viimase aja kokkuvõtted, siirdvad nüüd lõpetajad suunatud töökohtadele.

Töö edasise parandamise huvides kohandatakse üleliidulised eriainete programmid meie vabariigi kultuuriasutuste tingimustele. Koolile rajatakse ulatuslik juurdeehitus saali, raamatukogu, õppekabinettide, söökla jt. ruumidega. Juurdeehituse projektdokumentatsioon on praegu lõpetamisel.

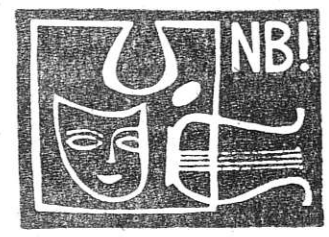

KIRJANIKE MAJAS

15. märtsil kell 19. kirjanduslik kolmapäev: **Kutseliste näitlejate sõnakunsti võistlus.**

Pääsmed à 30 kop. müügil **Kirjanike** Majas alates esmaspäevast kl. 13.

Televisiooniülekannet ei toimu.

RAT «ESTONIA»

Laupäeval, 11. III kl. 19 **«Aida»**; pühapäeval, 12. III kl. 12 **«Suudle mind, Kate»**, kl. 19 **«Coppélia»**; esmaspäeval, 13. III kl. 19 **«Viini veri»**; kolmapäeval, 15. III kl. 19 **teatrikülastajate konverents**; neljapäeval, 16. III kl. 19 **«Mam'zelle Nitouche»**; reedel, 17. III kl. 19 **«Coppélia»**; laupäeval, 18. III kl. 19 **«Jevgeni Onegin»**; pühapäeval, 19. III kl. 19 **«Mam'zelle Nitouche»**; esmaspäeval, 20. III kl. 12 **«Pähklipureja»** (õpilastele), kl. 19 **«Porgy ja Bess»**.

Külalisetendused: pühapäeval, 12. III ja esmaspäeval, 13. III kl. 20 **«Ooperimuusika õhtud»** — Tartus, EPA aulas; **«Kiri nõudmiseni»** neljapäeval, 16. III kl. 20 ja reedel, 17. III kl. 20 Rakvere Teatris; laupäeval, 18. III kl. 20 ja pühapäeval, 19. III kl. 20 Väike-Maarja kultuurimajas.

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 10. III kl. 19 **«Kallimast kallim . . .»**; laupäeval, 11. III kl. 19 **«Polkovniku lesk»**, kl. 20 **«Marta»** (Rapla kultuurimajas); pühapäeval, 12 III kl. 12. **«Viini postmark»**, kl. 19. **«Troilus ja Cressida»**; teisipäeval, 14. III kl. 19 **«Viini postmark»**; kolmapäeval, 15. III kl. 19 **«Tehakse filmi . . .»**; neljapäeval, 16. III kl. 19 **«Kallimast kallim . . .»**; reedel, 17. III kl. 19 **«Marta»**; laupäeval, 18. III kl. 19 **«Patune küla»**; kl. 19 **J. SMUULI Monoloogid** (väikese saali avaetendus); pühapäeval, 19. III kl. 12 **«Polkovniku lesk»**, kl. 19 **«Ameerika kristus»** (planeeritud esietendus) kl. 19 **Ajalaulud** (väike saal).

EESTI NSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Reedel, 10. III kl. 19 **«Hamlet»**; laupäeval, 11. III kl. 20 **«Armas luiskaja»** Riiklikus Kunstimuuseumis Kadrioru lossis; pühapäeval, 12. III kl. 12 **«Lumekuninganna»** ja kl. 19 **«Antigone»**; kolmapäeval, 15. III kl. 18 **«Näitleja sünd»**; neljapäeval, 16. III kl. 19 **«Kohtukroonika»**; laupäeval, 18. III kl. 20 **«Armas luiskaja»** Riiklikus Kunstimuuseumis Kadrioru lossis; pühapäeval, 19. III kl. 12 — jälgige reklaami ja kl. 19 **«Ma jutustan teile oma loo»**.

RAT «VANEMUINE»

Reedel, 10. III kl. 19 **«Meie küla poisid»**; laupäeval, 11. III kl. 19 **«Kevade»**, kl. 20 **«Paunvere»** (Otepää kultuurimajas); pühapäeval, 12. III kl. 12 **«See maailm või teine»**, kl. 19 **«Tooma tohter»**, **«Paula pulm»** (esietendus). kl. 20 **«Naeratus»** (Palamuse kultuurimajas); esmaspäeval, 13. III kl. 19 **«Kuuba mu arm»**; teisipäeval, 14. III kl. 19 **«Suits pööriöö luhtadelt»**; kolmapäeval, 15 III kl. 19 **«Rigoletto»**, kl. 20 **«Naeratus»** (Karksi-Nuia kultuurimajas); neljapäeval, 16. III kl. 19 **«Tooma tohter»**, **«Paula pulm»**, kl. 19 **«Suits pööriöö luhtadelt»** («Ugalas»); reedel, 17. III kl. 20 **«Naeratus»** (Suislepa kultuurimajas); laupäeval, 18. III kl. 19 **Endel Ani ja Einari Kopli loominguline õhtu**; pühapäeval, 19. III kl. 12 **«Kevade»**, kl. 19 **«Tooma tohter»**, **«Paula pulm»**.

EESTI NSV RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Reedel, 10. III kl. 19 **«Kohtukroonika»**; laupäeval 11. III kl. 19 **«Neli ristti päikesel»**; pühapäeval, 12. III kl. 12 ja kl. 19 **«Ivan Vassiljevitš»**; teisipäeval, 14. III, kolmapäeval, 15. III ja neljapäeval, 16. III kl. 19 **«Maja, kus me sündisime»**.

EESTI NSV RIIKLIK NUKUTEATER

Pühapäeval, 12. III. kl. 11 **«Nils Holgerson»**, kl. 15 **«Nupumees Ati»**; pühapäeval, 19. III, kl. 11 **«Maailmarändur Buratino»**, kl. 15 **«Isand Sequin'i kitseke»**; pühapäeval, 26. III kl. 11 ja kl. 15 **«Nelimeistrit»**.

«ESTONIA» KONTSERDISAAL

Reedel, 10. III kl. 19.30 **Läti NSV teenelise kollektiivi, Läti Raadio ja Televisiooni sümfoniaorkestri kontsert.** Dirigent Läti NSV rahvakunstnik, Läti NSV Riikliku preemia laureaat Leonid Vigner. Solist — P. Tšaikovski nimelise rahvusvahelise konkursi laureaat — Eleonora Festelets. Kavas: J. Ivanovi sümfoonia nr. 11, S. Prokofjevi sümfooniakontsert tšellole ja orkestrile e-moll; laupäeval, 11. märtsil kl. 19.30 **Igor Bezrodnõi viiuliõhtu.** Klaveril — Vsevolod Petrušanski. Kavas: F. Schubert, L. van Beethoven, M. Ravel, O. Messiaen, R. Štšedrin-Tsõganov, 12.—15. III kl. 17 ja 20 **Tallinna Moemaja moedemonstratsioonid**; neljapäeval, 16. III kl. 19.30 **Eesti NSV Riikliku Akadeemilise Meeskoori solistide ja ansamblite kontsert.**

EPA AULAS

Reedel, 10. III kl. 19.30 **Igor Bezrodnõi viiuliõhtu.** Klaveril Vsevolod Petrušanski.

Noored teatrisõbrad

Eesti NSV Riikliku Noorsooteatri poolt väljakuulutatud joonistusvõistluse tähtaeg läheneb. Tööde ärasaatmiseks on jäänud veel 7 päeva.

Tuletame meelde võistlustingimusi. Teemaks on Noorsooteatri lavastused.

Võistlus korraldatakse kahele võistlusrühmale: I—V ja VI—VIII klassi õpilastele.

Tööd tuleb saata märgusõnaga varustatult Noorsooteatrile (Tallinn, Lai t. 23) hiljemalt 17. märtsiks. Juurde lisada kinnine ümbrik, millel samuti märgusõna ja vanuserühm, sees aga ees- ja perekonnanimi ning aadress.

Žürii valikul pannakse 50 paremat tööd välja J. Tombi nim. Kultuuripalees (Salme t. 12) teatrikülastajate hinnangu saamiseks.

Kolm paremat joonistust kummaski vanuserühmas saavad auhinnaks albumi näitlejate fotode ja autograammidega.

Võitjate autasustamine toimub 27. märtsil, teatrikuu viimasel päeval, pärast etendust «Väikevend ja Karlsson katuselt».

Ootame rohkesti huvitavaid töid.

RNT DIREKTSIOON

Teadaanne

21. märtsil kl. 10 toimuvad «Estonia» kontserdisaalis KATSED Eesti NSV Teatriühingu ESTRAADISTUUDIOS laulu, näitlemise ja tantsu erialal õppida soovijaile (täiendav vastuvõtt).

Avaldused koos foto ja iseloomustusega esitada 16. märtsiks k. a. Nõutav keskharidus. Informatsiooni saab telefonil 462-54.

TÄNUAVALDUSED

Tuhat korda tänu teile, aitüma õnnitluste eest.

Laine Mesikäpp

Täname kõiki, kes meie leina jagasid ja Gustav Vilbaste ärasaatmisest osa võtsid.

Omaksed

ZOLTAN KODÁLY SURNUD

Ungari ja kogu maailma muusikakultuuri on tabanud suur kaotus — esmaspäeval, 6. märtsil suri 85. eluaastal ungari helilooja-folklorist, akadeemik professor Zoltan Kodály.

Toimetaja K. Uibo.

Toimetuse kolleegium: L. Auster, L. Hering, M. Port, A. Päiel, L. Remmelgas, A. Saar, A. Tamm, L. Tigane, P. Uusman, D. Vaarandi ja J. Vares.

Teekond maailma lõppu

(7. lk. järg)

maailma lõpus, tacaranda puu õite hõlmas, et kusagil kaugel on teine kevad, sootuks teisel ajal. Et seal on võrratult lõhnav õiepuu toomingas valgete kobaratega valge öötaeva taustal ja väikesed hallid linnud, ööbikud, võtavad öö otsa laulda, et aina seisad ja kuulad ja oled kui nõiutud. Ja laul ja õied ja lõhnad ja kumendav ööde valgus, nad võluvad koos nagu imemaa unistus.

Siis tunned intensiivsemalt kui kunagi enne, et kusagil on hõljuvad sood, valgetüveliste kaskede värske lõhn, soolindude huiked, ja nende keskel on Vargamäe ning sellel Vargamäel kõnnib inimene, keda on hakatud kutsuma eestlaseks . . .

Jah, imelik, et mõnikord peab maailma lõppu sõitma, et kõike seda intensiivselt tunda ja läbi elada. Eluaeg paigal seistes võib mõte tarduda, tõekspidamine kivineda, tundmus tuimaks ja maitsevaeseks jääda nagu vaksali puhveti võileib.

Puh, kui palav on! Midagi ei aita. Vesigi ei aita. Ta on tulisoolane ja leitsakuline, see Vaikse ookeani tiigivesi haikalade kaitsevõrgu taga. Aitas ainult käe peale unustatud kellale — see jäi igavesti seisma.

Jahedad on vaid kinod, kirikud ja muuseumisaalid.

Aborigeenid

● *Jahedad muuseumisaalid jutustavad aborigeenidest, tõmmunahksetest Austraalia pärismaalastest. Kurb on vaid see, et too päris-Austraalia on ära kadumas. Neid ootab liivlaste saatus. Kui nad tunneksid Adamsoni mulgimurdelist luulet, siis võiksid nad varsti meelekibeduses laulda:*

Om maid maailman tuhandit,
Ja rahvit mitmit miljunit,
Üitsainus aborigeen.

Neile on jahti peetud nagu kiwilinnule ja nad on hävimas nagu kiwilind. Tasmaanias hävitati nad viimseni. Kogu Austraalia hiiglamandril loetakse nende hingi 50 000. Nad on tühimaade asukad ja nende nägemiseks peab olema juhust ning õnne.

Nähtavasti oli see juhus ning õnn, et juhtusin nägema kaht ja poolt aborigeeni. Poolt selles mõttes, et nägin vilksamisi bussiaknast üht tee ääres puust odasid müümas. Kahega sõitsin lennukis koos. Püüdsin lennujaamas isegi jutule saada ning küsisin autogramme, kuid mõlemad olid kirjaoskamatud. Nad olid rohelistes pükstes, rohelises pluuspintsakus, laiaäärelise kauboikaabudega, pikad sihvakad mehed paapua tõu tüüpiliste antropoloogiliste tunnustega: lai lame nina, ettekulatuv suupartii, silmad puhmaskulmude all sügavais koopais. Kuulsin hiljem, et nad olevat aborigeenide streigiliikumise esindajad, kes rändavad linnast linna nõudlusega, et aborigeenid saaksid valgetega võrdset töötasu.

Tähendab, mingisugune nihkumine on olemas. Hiljaaegu anti neile valimisõigus. Näitlejate ametiühing, nagu mulle öeldi, olevat üks mitmest, kes võitleb aborigeenide võrdõiguslikkuse eest.

Kas päästetakse häviv rahvas, või jäävad neist järele vaid kohanimed ja bumerang, ainus originaalne mõte, mille nad on inimkonnale andnud.

Muuseumi seinalt võis lugeda, et aastal 1788, kui valge mees tuli, oli aborigeene 250—300 tuhat. Nad elasid seitsmesajas suguharus hõredalt üle hiiglasaare, igas suguharus 200 kuni 700 inimest, igal suguharul oma keel või dialekt.

Nad olid looduslapsed, imeosavad kütid ning kalastajad, erakordse tähelepanu, vaatlusvõime ja viskeosavusega, mille arendasid välja aher kõnnumaa, kuivus ja tühi kõht. Nende eraldatus ja primitiivne vaimuelu ei jõudnud valge mehe tulekuks areneda sünteesini, mis võiks kõlada:

Mu isamaa on minu arm.

(Järgneb)

RAAMATUSÕPRADELE

Sarjas **«XX sajandi raamat»** ilmunud J. Andrzejewski romaani

«Tuhk ja teemant»

ning sarjas «**Noorus ja maailm**» ilmunud S. Georgijevskaja raamatu

«Hõbedane sõna. Tarassik»

viimaseks väljaostmise päevaks on 13. märts 1967.

VABARIIKLIK RAAMATUKAUBASTU

«СЕРП И МОЛОТ»
ИНДЕКС 69786

Toimetus: Tallinn, Pikk t. 54, postkast 368. Toimetuse telefonid: toimetaja ja toimetaja asetäitja — 489-05, kunstiosakond — 414-16, vastutav sekretär ja muusikaosakond — 467-03, kirjanduse, teatri- ja kultuuritöö osakond — 432-46. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 60 kop. Üksiknumbri hind 5 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pikk t. 37. «Сирп я Вазар» («Серп и молот»), орган Министерства культуры Эстонской ССР, Союза писателей Эстонской ССР, Союза художников Эстонской ССР и Союза композиторов Эстонской ССР. «Периодика» Таллин, ул. Пикк 87.

MB-01040 Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk t. 54/58. Tellimuse nr. 1215